

CÂMÎ-İ RÛMÎ (MISRÎ) VE SA'ÂDETNÂME'Sİ

Cihan OKUYUCU*

Özet

Tezkirelerde çok zaman mahlasdaşlarıyla karıştırılan şâirlerden biri de Câmi-i Mısırî'dir. Şâir hakkında dağınık tezkire bilgileri dışındaki en güvenilir kaynak Sa'âdetnâme adını verdiği *Ravzatü's-Şühedâ* tercümesidir. Yine Mısır'da yaşayan ve kendisi gibi kâtiplikle uğraşan oğlu Kelâmî'nin yeni ortaya çıkan *Sehernâmesi*'nde de şâir hakkında bazı tamamlayıcı bilgiler mevcuttur.

Bu bilgilerden onun Mısır'da sipahi oğlanları zümresinden olduğu, bir veba salgınında 4 oğlunu birden kaybettiği, o sıralarda çıkan bir selde hasar gören Kabe'nin tamiriyle görevlendirildiği, dönüşte de 960/1552-53 yılında *Sa'âdetnâme*'yi yazdığı anlaşılıyor. Yer yer manzumelerle süslenmiş olan bu hacimli tercüme *Ravzatü's-Şühedâ*'nın en başarılı tercümeleri arasında yer alır. Bunun dışında da bazı şiirlerine muhtelif mecmualarda tesadüf edilen Câmi hakkındaki bilgiler şimdilik bunlardan ibarettir.

Anahtar Kelimeler: Câmi-i Mısırî, Sa'âdetnâme, Ravzatü's-Şühedâ, Kelâmî.

CÂMÎ-İ MISRÎ (RÛMÎ) AND HIS SA'ÂDETNÂME

Abstract

One of the poets whose pseudonyms (mahlas) was confused with other poets' in the classical biographic sources (tezkires) is Câmi-i Mısırî. Except the disordered/unclassified informations in the Tezkires, the most reliable source on his life is *Sa'âdetnâme* which is the translation of the *Ravzatü's-Şühedâ*. There is also some complementary information on him in *Sehernâme* which was written by his son Kelâmî who lived in Egypt and worked as a clerk (kâtip) like his father. It is understood from these information that he was from the military class (sipahî oğlanları) and during a plague epidemic his four sons were died; after this he was appointed with reconstructing the Ka'be which was damaged at that time and after finished this job and returned back in the 960/1552-53 wrote his *Sa'âdetnâme*. This work which was extended with pieces of poems

---

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, okuyucu@yildiz.edu.tr

(manzume) is placed among the most successful translations of the *Ravzatü'-Şühedâ*.

Key Words: Câmî-i Mısırî, Sa'âdetnâme, Ravzatü'ş-Şühedâ, Kelâmî.

Gibb'in ifadesiyle bütün bir toplumun koro hâlinde şiir söylediği 16.yy. Osmanlı toplumunda merkezî önemi haiz İstanbul saray muhiti dışında, devletin önemli kültür merkezlerinde de muhtelif şiir çevrelerinin teşekkül ettiği görülür. Bu çevrelerden biri de Osmanlı idaresine girdikten sonra bilhassa devlet bürokrasisine mensup çok sayıda şâirin oluşturduğu Mısır-Türk şiir çevresidir. Merkezden uzak oluşları bakımından bir kısmı dönem tezkirelerine giremeyen yahut girmeleri durumunda da çok zaman hak ettikleri yeri bulamayan bu tip şâirlerden ikisi de askerî görevlerle Mısır'da yaşayan Câmî-i Rûmî ve onun yine kendisi gibi asker olan oğlu Kelâmî-i Rûmî'dir. Biz şimdiye kadar daha çok Kelâmî-i Rûmî ve onun Mısır'daki Osmanlı idaresi hakkında mühim bilgileri ihtiva eden *Vekâyi-i Ali Paşa* isimli eseri etrafında muhtelif araştırmalarda bulduk, tebliğler sunduk. (bkz. kaynakça) Bu yazıda ise şâirin babası Câmî-i Rûmî ve maktel türündeki eseri *Sa'âdetnâme* ele alınacak ve mevcut bilgilerin bazı yeni bilgilerle tamamlanmasına gayret edilecektir.

I. Câmî-i Rûmî

Câmî Hakkında Genel Bilgi: Bazı klâsik biyografik eserlerde ismine tesadüf edilmekle birlikte S. N. Ergun'un, *Türk Şâirleri*'ndeki Câmî maddesi (Ergun: 1946, II/900-904) haricinde yakın zamanlara kadar ilim câmîasının ihmal edilmiş isimlerinden biri olarak kalan şâir hakkında şimdilik yapılmış en geniş çalışma Mustafa Uzun tarafından yazılan DİA'daki ansiklopedi maddesidir. (Uzun: 1993, VII/102-103) Uzun, sözkonusu maddede Câmî hakkında tezkirelerin verdiği bilgilerle şâirin *Sa'âdetnâme* isimli eserinde bizzat kendisi hakkında verdiği malumatı hülâsa ediyor. Bu bilgilere ilave olarak şu sıralarda neşre hazırladığımız, şâirin oğlu Kelâmî'ye ait *Sehernâme* isimli mesnevîde de Câmî portresine katkı olabilecek bazı yeni bilgiler mevcuttur. Dolayısıyla biz bahsi geçen maddedeki bilgileri elimizdeki bu yeni kaynakla kısmen tashih ve ikmale çalışacağız. Kaynaklarda Câmî mahlaslı toplam 6 şâir mevcuttur (İpekten: 1998, 81-82) Tezkirelerin sıklıkla bu kişilerle ilgili bilgileri karıştırdıkları görülüyor. Kaynaklar arasında Câmî-i Rûmî'ye yer veren ilk tezkire Latîfî tezkiresidir. Ancak eserinde şâirimizin adı, ailesi, memleketi ve memuriyeti ile ilgili hiçbir şey söylemeyen Latîfî'den bütün öğrenebildiğimiz, Câmî'nin İran taraflarında çok dolaştığı ve Mollâ Câmî'den el aldığı, uzlete mail olduğu ve halka karışmadığı ilh. hususlarından ibarettir. (Canım: 2000, 208-9) Eserini 1546 yılında kaleme alan Latîfî -ölümünden söz etmemekle

birlikte-şâirden mâzî sigasıyla bahsediyor. Oysa aşağıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Câmî'nin bundan çok sonraları hâlâ hayatta olduğu kesindir. Bu bakımdan Latîfî'nin bahsettiği Câmî muhtemelen, Hasan Çelebi ve *Künhü'l-Ahbâr*'da tanıtılan Kastamonulu Câmî olmalıdır. (İsen: 1994, 133; Kutluk: 1978, I/245-6) Diğer bir karışıklık da Câmî-i Rûmî ile Âşık Çelebi'nin "Câmî" (Kılıç: 2010, I/453), Kınalızâde'nin ise "Câmî Beg" diye bahsettiği (Kutluk: I/245-6) İstanbul-Davutpaşalı Câmî arasındadır. Eserinde her iki şâire yer veren Âlî, Gelibolulu ve asıl adı Ahmed olan Câmî-i Rûmî'yi Kânûnî (İsen: 202) devri şâiri sayarken; adı Câmî Bey olup saray atmacabaşısı iken bilahere muhtelif yerlerde sancak beğliği yapan diğer şâiri ise II. Selim devri şâirleri arasında gösteriyor. (İsen: 297) Her iki mahlasdaş şâirin ordu mensubu olması ve Mısır'da bulunmaları bazı kaynakları şaşırtmış olmalıdır. Câmî, aşağıda özeti verilecek olan eserinde (*Sa'âdetnâme*) birçok defa mahlasını vermekte ancak isminden söz etmemektedir. Buna mukabil oğlu Kelâmî, babasından söz ederken Gelibolulu Âlî'nin verdiği bilgiyi doğrulamaktadır. Şâir, kaynaklarda - Mollâ Câmî ile karışmaması için- Câmî-i Rûmî ve uzun süre Mısır'da kaldığı için de Câmî-i Mısırî lakaplarıyla anılır. Bu genel hülâsadan sonra tezkireler arasında en derli toplu bilgileri ihtiva eden Gelibolulu Âlî'deki Câmî-i Rûmî maddesini verelim:

"İsmi Ahmeddür. Nefs-i Geliboluda tevellüd idüp neşv ü nemâ ve sabâvet âleminde neşe-i hads ü zekâ buldukdan sonra vilâyet-i Mısra gitmiş tarik-i kitâbete sülûk idüp gâh mukâta'a ve gâh rûznâmçe ve muhâsebe hizmetlerine istihdâm olunarak kemâl-i marifeti ve nazm u nesre müteallik müimâreset ü kuvveti muktezâsınca kat-ı merâtib itmiş. Tâ ki nâzırı'n-nüzzâr rütbesi ile kâmkâr olup ümmîdvâr olduğu menâsibun gâyetine yetmiş. Ve evâhir-i ömründe kurre-i aynı ve hâsıl-ı ömri bir veled-i necîb ü ferzend-i lebibe vâsıl olup li'llahi'l-hamd hânedânımı hâli komayup câ-nişînüm olacak mahdûm-ı dil-pesendüm vardur diyü safâlar kesbin idüp her cihetle şâdkâm u muhassilü'l-merâm iken rûzgâr-ı bî-vefâ ol derdmendün hâsıl-ı ömrin hebâ eyleyüp unfüvân-i cevânîde henüz lezîz-i ömrden kâm almadın ve şâhbâz-ı sa'y ü himmeti matlab-ı merâm nahçîrine salmadın ol püser-i hünerveri sâlik-i râh-ı âhîret olmuş. Dermend Câmî'nün safâsı peymânesi şikest olup nizâm-ı encümen-i maişeti meclis-i sahbâ sonı gibi ihtilâl bulmuş. Felâ-cerem ol sügvâr u pür-gam belâ-yı eyyâm-ı mâtem ile Sa'âdetnâme nâm bir kitâb te'lifine cüll-i himmet itmiş. Mevlânâ Vâiz Hüseyin Kâşifînün Ravzatü's-Şühedâsını terceme semtinden şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ vâkı'a-i şâyiasını yazup nihâyetine iletmiş. Eğerçi ki zebân-ı Fârisîde Vâiz-i büzürgvârun (s.203) ol eser-i latîfî gâyetle pesendîdedür ba'dehu lisân-ı şarkî Türkîyle mahlût ve câ-be-câ latîf beyitler ve kut'alar ile siyâk u sibâkı merbût olan Hadikatü's-Süedâ ki Monlâ Fuzûlî-i Bağdâdînün müellefâtından bir

mecmûa-i güzidedür. Bu iki kitâb-ı mergûbdan sonra ol gûne kitâb te'lif eylemek ve hünerverân-ı âlemün rağbetine mazhar düşüp beğendürmek hakkâ Câmî-i Rûmîye degül asılda bezmgâh-ı maârif ü fezâilün câmîsi olan Hazret-i Mahdûmîye bile mümkün olmamak fehmi olunurken Sa'âdetnâmesi beyne'l-ekâbir şöret bulması ve şuârâ vü zürefâ meyânında revâc-ı küllî bulup lâıyk-ı tahsîn olması mumâileyhün evsâf-ı maârifine besdür. Bundan ziyâde medhine teveccüh nezd-i ukalâdan zâid hevesdür. Egerçi ki bülegâ-yı rûzgâr miyânında karîn-i iştihâr olmuş ebyât u eş'ârı nâdirdür. Lâkin zikr olunan kitâbda câ-be-câ irâd olunan küt'alar ile rübâ'ilerinden bir kaç güftârı kifâyet itdügi zâhirdür. Ve bu ebyât ol silke munharit olanlardandır.” (İsen: 202-03)

Câmî hakkındaki en güvenilir bilgiler onun kendi hayatından da bahsettiği *Sa'âdetnâme* isimli eserinin mukaddimesinde yer almaktadır. Aşağıda eser hakkında bilgi verirken iktibaslar yapacağımız bu mukaddime bilgileri Ahdî'deki bilgilerle bazı noktalarda uyuşmakta, bazı noktalarda ise çelişmektedir. Onun Gelibolulu olduğunu söyleyen Ahdî'ye karşılık Câmî, mukaddimedede memleketi ve adı hakkında bilgi vermiyor. Buna mukabil şâirin sipahi oğlanları zümresine mensup olduğunu ve Kânûnî devrinde Mısır'da Hazîne-i Âmire kâtipliği yaptığını anlıyoruz. Keza ömrünün sonlarına doğru sahip olduğu tek evladını kaybettiğini söyleyen Ahdî'ye mukabil Câmî'nin çıkan bir veba salgımında 4 oğlunu birden kaybettiği gibi kendisinin de ağır bir hastalık geçirdiği anlaşılıyor. Yine mukaddimeye göre o bu olaydan sonra Kânûnî tarafından Kabe'nin tamirine nezaret göreviyle Mekkeye gönderildi ve 3 yıl süren tamir süresince burada kaldı. Kânûnî zamanındaki bu ilk önemli tamir Uzun'a göre 1551-55 yıllarına (Uzun: VII/102) J. Wensinck'e göre 960/1553 yılına tesadüf etmektedir. (Wensinck: 1997, VI/9) Şâirimizin de yaklaşık olarak bu tarihler arasında Mekke'de bulunduğu düşünülebilir. Câmî – bahsi geçen önsözde- tamirden sonra İstanbul'a gittiğini orada pâdişâhın lutfuna mazhar olduğunu ve yeniden Mısır'a döndüğünü bildirmektedir. O, Mısır'a döndükten sonra, yukarıda bahsi geçen hastalığı sırasında niyetlenip fiile geçiremediği, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Ravzatü's-Şühedâ* isimli eserinin tercümesine başladı ve bitiminde *Sa'âdetnâme* ismini verdiği tercümesini pâdişâha ithaf etti. Yukarıdaki iktibasta görüldüğü üzere Âlî, onun bu eseriyle İstanbul'da şâir ve âlimler arasında geniş bir şöret kazandığını haber veriyor. (İsen: 202) M. Uzun, Kınalızâde ve Riyâzî'yi kaynak göstererek bu eser üzerine şâire Mısır'da sancak beyliği verildiğini ve III. Murat (1574-95) devrinde hâlâ bu görevde bulunduğunu belirtmekte ise de yukarıda da belirtildiği üzere bu iki kaynakta bahsi geçen şâir Câmî-i Rûmî değil Câmî Beğ olmalıdır. Keza Uzun, şâirin Mısır'da vefât ettiğini söylemektedir. (Uzun: VII/102) Ancak aşağıya bazı beyitlerini aldığımız *Sehernâme* Câmî'yi, Yemen defterdarlığını takiben -

muhtemelen- Mekke’de vefat etmiş göstermektedir.

Sehernâme’deki Bilgiler: Şimdi yukarıdaki bilgileri Kelâmî’nin *Sehernâme*’de babası hakkında söyledikleriyle karşılaştıralım. Kelâmî eserinde birkaç varaklık bölümü kendisine Kelâmî mahlasının verilmesi vesilesiyle babasına ayırmaktadır (25b-28b). Bu kısımda anlattıklarına göre babası bir gün kendi yaptırdığı güzel bir bağda her biri ilim ve fazilet ehli olan arkadaşlarıyla sohbet ediyormuş. Bu sırada Câmî oğluna bir mahlas bulunması için arkadaşlarına teklifde bulunmuş. Sonra birçok teklif arasında Kelâmî mahlası hüsn-i kabul görmüş. Kelâmî sözün burasında babası hakkında bilgiler vermeye başlıyor. Onun yârân arasında “Câmî-i Rûmî” diye anıldığını, asıl isminin Ahmed olduğunu, saray gılmanlarından iken bir vesileyle Mısır’a gelip yerleştiğini, burada *Ravzatü’ş-Şühedâ*’yı tercüme ettiğini vs. söylüyor:

- 690 *Câmî-i Rûmî idi devrânda*
Böyle yâd eyler idi yârân da
- Âhîr ârâmı arz-ı Mısr oldı*
İhtirâmı bu vech ile buldı
- Sevķ-i taķdîr-i Hâzret-i Yezdân*
İtdi bu yirlere anı mihmân
- Bir tarîķ ile sevķ olmuş idi*
Dâne-i ķûtı bunda bulmuş idi
- Bendegân-ı Dersa’âdetden*
Ya’nî ğilmân-ı bâb-ı izzetden
- 695 *Ahmed idi o serverüñ nâmı*
Muħliş-i Hâķ taħallüşi Câmî
- 26b *Câmî lafzı ile mûlaķķab idi*
Edeb-i tâmm ile mü’eddeb idi
- Ṭab’-ı veķķâd ile edîb ü lebîb*
Fâzîl u kâmil ü ħasîb ü nesîb
- Tercüme bir kitâb itmiş idi*
Ṭarz-ı maķbûl üzre ğitmiş idi
- Şühedâ ravzasını itdi beyân*

İtdi anuñ merâtibini ‘ayân

Şâirin bunları takip eden beyitte kullandığı;

700 *Ehl-i şab‘ idi cümle yârânı*
Kâmil idi tamâm-ı dîvânı

ifadeleri iki türlü anlaşılmaya müsaittir. Beyit; baba meclisindeki herkesin olgun kişiler olduğu şeklinde anlaşılabilceği gibi, onu Câmî'nin tam bir dîvân tertib ettiği şeklinde anlamak da mümkündür. Ancak yukarıda Âlî'den naklettiğimiz: “Egerçi ki bülegâ-yı rûzgâr miyânında karîn-i iştihâr olmuş ebyât u eş'ârı nâdirdür. Lâkin zikr olunan kitâbda câ-be-câ irâd olunan küt'alar ile rübâ'ilerinden birkaç güftârı kifâyet itdügi zâhirdür” ifadesi bu ikinci ihtimali zayıflatmaktadır. Kelâmî hemen bu beytin altında;

701 *Bir kaşîde dinilmiş idi be-nâm*
Şem‘ vaşfinda idi cümle tamâm

sözleriyle babasının söylediği Şem' redifli kasideyi iktibas ediyor. Câmî'nin:

702 *‘Arz ider her şeb turup şevk ile envâr şem‘*
Güyyâ oldu menâr-ı Aḥmed-i Muhtâr şem‘

matlaıyla başlayan bu kasideyi Mısır valilerinden Davut Paşa'ya sunduğu anlaşılıyor. Davut Paşa'nın Mısır valiliği 1549-1554 (Mehmed Süreyya: 1996, VI/1812) yılları arasına rastladığına göre bu şiirin yaklaşık tarihi de ortaya çıkmış olmaktadır. Şem' kasidesini iktibas ettikten sonra konuya kaldığı yerden devam eden Kelâmî babasının edebi kişiliğini hararetle medh ederken sözü onun memuriyetlerine getiriyor ve şu bilgileri veriyor:

748 *Ya‘nî emşâli içre fâyık idi*
Nazar-ı lutf-ı şâha lâyık idi

İstikâmetle eyleyüp hıdmet
Hıdmeti oldu mücib-i devlet

750 *Oldı şeyhü'l-ḥarem emîn-i binâ*
Medfenin anda eyledi Mevlâ

Gerçi çok hıdmet eyledi kaleme
İtdi tebdîl ḥâme(y)i ‘aleme

Ümerâ-yı Mışırdan olmuş idi
Ḳadr ile i‘tibâr bulmuş idi

28b *Şâhib-i ḥaşmet idi ehl-i vekâr*

Yemene olmuş idi defterdâr

*Rûhımı şâd ide Hudâ dâyim
Ola gilmâni hıdmete kıyım*

Vefatın muhtemelen Mekke’de ve Yemen defterdarlığını takiben vuku bulduğunu düşündüren yukarıdaki beyitler, bazı kaynakların verdiği vefatın Mısır’da gerçekleştiği şeklindeki bilgileri tashîh etmektedir.

Vefat tarihi bilinmeyen Câmî’nin, 1003-1004/1594-1595 târihleri arasında Mısır valiliği yapan Kurt Mehmet Paşa’dan sonra yazdığı anlaşılan *Sehernâme* bilgilerine göre bu tarihte artık hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. Ergun’a göre, Câmî’nin çeşitli mecmualarda rastlanan kaside, gazel ve müseddeslerinden onun dîvân şiirine her yönüyle vâkîf güçlü bir şâir olduğu anlaşılıyor. Onun bazı tezkirelerde yer almaması İstanbul dışında yaşamasına ve –muhtemelen- dîvân tertip etmemesine bağlanabilir. Şiirleri diğer mahlasdaşlarıyla karışmıştır. Nitekim tezkirelerden sadece Riyâzî ve Kafzâde’deki şiirler ona aittir. Şiirlerinden en tanınmış -yukarıda bahsi geçen- “Şem” redifli kaside ile Habîbî’nin “dedim-dedi” redifli müseddesine yazdığı naziredir. Câmî’nin Habîbî’ye naziresi ilk olarak İsmail Hikmet Ertaylan tarafından *Hayat Dergisi*’nde (nr. 67, s. 5) neşr edilmiştir. Daha sonra S. Nüzhet Ergun bu nazire ile şâirin çeşitli mecmualardan derlediği muhtelif şiirlerini yayımlamıştır. (Uzun: VII/103) Bunlardan:

*Şarınurdı gönca iken bir yeşil destâr gül
Tañ degüldür olur ise seyyid-i ezhâr gül*

matlaı ile başlayan kasidenin ileriki beyitlerinden birinde şâir:

*Eski kuluñdur nazar kııl Câmî-i meddâhına
Mâ’il olur bülbül-i hoş-ğâna çün her bâr gül*

demek sûretiyle sultanla olan tanışıklığının eskiliğine de vurguda bulunmaktadır.

II. Sa’âdetnâme ve Ravzatü’s-Şühedâ’nın Diğer Tercümeleri

Câmî’nin eldeki bilinen tek eseri olan *Sa’âdetnâme*, yukarıda da belirtildiği üzere Hüseyin Vâiz’in meşhur eseri *Ravzatü’s-Şühedâ*’nın serbest bir tercümesidir. Bu eserin Câmî dışında başkaları tarafından yapılan 4 tercümesi daha mevcuttur. Biz de konuyu tamamlamak amacıyla, *Sa’âdetnâme*’ye geçmeden önce *Ravzatü’s-Şühedâ* ve diğer tercümeleri

hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.¹

Ravzatü’ş-Şühedâ: *Ravzatü’ş-Şühedâ*, müfessir, mutassavıf ve şâir kimlikleriyle öne çıkan ve Kâşifi mahlasıyla bilinen Mevlânâ Kemâlüddîn Hüseyin b. Alî-i Beyhakî-yi Sebzevârî’ye (ö. 1504-1505) aittir. 908/1502’de Hüseyin Baykara’nın kız tarafından torunu Mîrzâ Mürşidüddîn için Farsça olarak yazılan eser, 10 bölüm üzerine bina edilmiştir. Manzum-mensur karışık bir yapıda kaleme alınan eserde, Ehl-i beyt’e yapılan zulümler ile Kerbelâ vak’ası edebî bir mahiyette anlatılmıştır. (Karaismailoğlu: 1999, XIX/16-18)

1. Fuzûlî (ö.1550), Hadîkatü’s-Sü’edâ.

Türk edebiyatındaki en önemli maktellerden biri olan Fuzûlî’nin Hadîkatü’s-Sü’edâ’sı, Kânûnî’nin paşalarından Mehmed Paşa’ya sunulmuştur. Yazılış tarihi belli olmayan eser, Kâşifi’nin kaynak alınan metni gibi manzum-mensur olarak yazılmıştır. Eserde 16 Arapça, 525 Türkçe olmak üzere 541 parça manzume vardır.

Fuzûlî Hz. Hüseyin’in şehadet olayını hikâye ederken; kendisinden önce bu olay etrafından Arapça ve Farsça birçok eserin yazıldığını söyledikten sonra, Kâşifi’nin **Ravzatü’ş-Şühedâ**’sını kaynak aldığını şu ifadelerle bildirmektedir:

“... asl-ı te’lifde *Ravzatü’ş-Şühedâ*ya iktidâ kılup sâyir kütübde olan *nikat-ı ğarîbeleri mümkün oldukça ana ilâve kılâm...*(Güngör: 1987, 118)

Şeyma Güngör, iki eser arasında yaptığı karşılaştırmadan sonra şu hükme varmaktadır:

“*Fuzûlî konunun hemen tamamını Hüseyin Vâ’iz Kâşifi’den almıştır; fakat Ravzatü’ş-Şühedâ’yı Türkçeye aktarırken esere tam bağlı kalmamış, konuyu takip etmekle beraber bazı kısımları hülâsa etmiş, ilaveler yapmış bazı epizotları da eserine almamıştır.*” (Güngör: XXXIX) Fuzûlî ayrıca Ebu Mihnef’in Arapça Maktel-i Hüseyin ve Radiyüddin ibn-i Tavus’un; El-Melhuf fi katle’t-tufûf gibi eserlerinden de istifade ettiğini belirtiyor ve Mukaddimenin sonunda kullandığı kaynakları veriyor.

Fuzûlî ile Câmî’nin eserleri konu çerçevesi bakımından büyük ölçüde paraleldir. Ancak 9 ve 10. Bölümler kısmen birbirinden farklıdır. Bir fikir

¹ Ravzatü’ş-Şühedâ ve çevirileri konusundaki toplu bilgiler bütünüyle Sadık Yazar’a ait “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği” (İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2011, s. 900-904) başlıklı doktora tezinden alınmıştır.

vermek için her iki eserin farklı olan bu son kısmının konularını aşağıya alıyoruz:

Sa'âdetnâme:

9. Bölüm: Hz. Hüseyin ve akrabalarının Kerbelada vakasında yaşadıkları

10. Bölüm iki fasıldır: Katliamdan geride kalanların yaşadığı çileler ve zâlimlerin akıbeti

Hadikatü's-Süedâ:

9. Bölüm: Hz. Hüseyinin Mekke'den Kerbelaya gelişi

10. Bölüm: Hz. Hüseyin'in Yezid ordusuyla savaşı. Bu bölüm de iki fasıldır: 1. Hür b. Yezid ve bazılarının öldürülmesi. 2. Hz. Hüseyin ve ehl-i beytin şehadeti

Hatime de 3 Bölüme ayrılmaktadır: 1. Ehl-i Beyt kadınlarının Şama gitmesi. 2. On iki imam hakkında kısa bilgi. 3. Kanuniye ve bu telifi teşvik eden Mehmet Paşaya dua. (Güngör: 1997, XV/20-22)

2. **Âşık Çelebi, Âşık b. Alî Nettâ'î (ö. 1572), Tercüme-i Ravzatü'ş-Şühedâ.**

Ravzatü'ş-Şühedâ'yı Türkçeye aktaranlardan biri de ünlü tezkire yazarı Âşık Çelebi'dir. Latîfî'nin de bu tercümenin varlığından bahsetmesi, onun 953/1546-47'den evvel yazıldığını göstermektedir. Âşık Çelebi, Kâşifî'nin metnini birtakım ilavelerle Türkçeye aktarmıştır. Eserin 3 nüshası günümüze ulaşmıştır.(Güngör: XXVIII)

Eserin Ayasofya Ktp. 3445 numarada kayıtlı nüshasına göre yazar, oldukça sanatlı bir anlatımın olduğu giriş bölümünde devrin padişahını övdükten sonra sözü Kâşifî'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ* adlı eserine getirir ve tercümesi hakkında şunları söyler:

“...hâtıra bu hâtıra lâyh ve sevdâya bu sevdâ fâyh olurdu ki ol kitâb-ı müşgîn-nikâbun hürşîd-i cemâli ufk-ı nikâbdan tulû' ve cemâl-i bâ-kemâli tutuk-ı hicâbdan sûtû' idüp hitta-i arz-ı Rûma belki hayta-i her merzebûma ziyâ-yi fevâyidi ve rûşenâ-yı 'avâyidi tâb-bahş u pertev-dıraş ola ve ol gencîne-i defînenün tılsım-ı Acemisi âlât-ı elfâz u 'ibârât ve edevât-ı kinâyât u isti'ârât ile feth olup cevâhir-i zevâhiri dest-i hakkâk-i 'akl-ı çâlâkda miskab-ı tercüme-i pâk ile delinüp ” (9b-10a)

3. Eğirdirli Şerîfî Mehmed Efendi (ö.1578'den sonra), *Şevâhidü's-Şühedâ fî Mekâyidi'l-A'dâ*.

III. Murâd devri şâirlerinden Şerîfî'nin *Şevâhidü's-Şühedâ fî Mekâyidi'l-A'dâ* ismini verdiği eserin bilinen tek nüshası Sadberk Hanım Müzesi'nde yer alan Hüseyin Kocabaş yazmaları arasında, 167 numaradadır. Çok kötü bir yazıyla yazılan nüsha Sadık Yazar tarafından bir makaleyle tanıtılmıştır. (bkz. Yazar: 2009) Bu bilgilere nazaran *Ravzatü's-Şühedâ* ve onun Türkçe tercümeleri gibi manzum-mensur olarak kaleme alınan eser, Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'edâ*'sı ile intihal derecesinde benzerlik arz etmektedir. Şerîfî, Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'edâ* isimli eserinin mensur kısımlarını ihtisar ederek aynen alırken, bazı manzum bölümleri ise bilinçli bir şekilde değiştirerek kendisine mal etmiştir.(Yazar: 2009, 1082)

4. Hâfız Hüseyin el-Kastamonî et-Tosyavî el-Halvetî (ö. 1665'ten sonra), *Ravzatü's-Şühedâ*.

Hayatı hakkında bilgiye ulaşılamayan Hâfız Hüseyin el-Kastamonî'nin eseri, kendisinin verdiği bilgilere göre konuyla ilgili olarak Arapça eserlerden derlenerek yapılan bir tercümedir. Bununla birlikte eserin yapısı ve bölümleri dikkate alınırca, Kâşîfî'nin aynı addaki eserinin tercümesi olması da ihtimal dâhilindedir. Eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY 683 numarada kayıtlı nüshasında mütercim hamdele ve salvele bölümünden sonra eserin yazılış sebebini açıkladığı şu bölümle devam etmektedir:

“... işbu hakîr (...) kütüb-i mevâ'ize mütâla'a idüp ekseriyyâ mâh-ı Muharremde ve her eyyâm-ı 'Âşûrâda (...) Hz. Muhammed Mustafâ'nın cigergüşeleri (...) Hasan-ı makbûl ve Hüseyin'-i mazlûm u maktûl hazretlerini menkibelerini zikr idüp sîneyân-ı mü'minân (...) girye vü âvâz idüp gözlerimizden yaş seylân iderdi. Ba'z-ı ashâb u ahbâb şöyle savâb gördiler ki işbu sultânü's-şühedâ Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin'in ahlâk-ı cemîlelerin ve evsâf-ı hamîdelerin ve sebeb-i şehâdetlerin ve Yezîd (...) ile olan menkibelerin kütüb-i mu'teberâtdan nakl-ı sahîh ve kelâm-ı fasîh ile ulemâ-yı a'lâm nakl itdükleri terâkib-i Arabiyyeyi lisân-ı Türkîye tercüme olunmasını iltimâs itdiler. Gerçi bu ahvâli **Maktel-i Hüseyin** ve **Şevâhidü'n-Nübüvve** ve sâir kitaplarda dahi nakl itmişlerdür (..) tekrâr zikr olunmasın hasen (...) terâkib-i Arabiyyede olan terkîmi lisân-ı Türkîye tercümeye şürû' itdüm ve bu kitâba **Ravzatu's-Şühedâ** ad virdüm.” (2a)

Hâfız Hüseyin, 8 bölüme ayırdığı eserine 1077/1665 tarihinde son vermiştir. Ancak onun hangi eseri kaynak olarak kullandığı tam olarak anlaşılmamaktadır.

III.Câmî'nin Sa'âdetnâme'si

Hacim bakımından diğer tercümelerin hepsini aşan Câmî'nin eseri de şekil bakımından yukarıda özetlenen diğer tercümelere benzer. Bu tür eserlerin adeti veçhile süslü bir nesir dili kullanılan mukaddime kısmı hâriç sade bir ifâdeyi tercih eden Câmî eserinde sık sık bazıları kendisine, diğer bir kısmı ise başka şâirlere ait olan manzumelere de yer vermiş ve eserini renklendirmiştir. Yukarıdaki bilgilere nazaran Fuzûlî ve Âşık Çelebi'nin tercümelere Câmî'den önceye aittir. Onun hiç olmazsa Fuzûlî'nin eserinden haberdar olmaması düşünülemez. Ancak yazar eseri boyunca birçok kaynak zikrettiği hâlde iki selefenden nedense hiç söz açmıyor. Biz aşağıdaki tanıtımda bu eseri tanıtırken bilhassa yukarıda özetlediğimiz biyografik malumata ait malzemeyi alıntılarla istiyoruz.

Nüshaları: Uzun'un verdiği bilgilere göre kütüphanelerde birçok yazma nüshasına rastlanmasına (TCYK: 455-58) nazaran devrinde sevildiği anlaşılan eserin en eski nüshası 986/1578 târihli Topkapı-Revân Kütüphanesinde 1092 nr. ile kayıtlı nüshadır.

Bu nüshanın da içinde bulunduğu Revân'da kayıtlı 4 nüsha (Revân. nr.1092, 1361,1497 ve Koşuşlar nr.1000) Karatay tarafından yanlışlıkla Hacıhasanzâde Câmî'ye atfedilmektedir. (Karatay: 1969, II/77-78) Aynı şekilde Gölpınarlı da Mevlana Müzesinde 5426 nr. ile kayıtlı nüshayı Hacıhasanzâde'ye ait gösteriyor. (Gölpınarlı: 1972, III/318) Yine Karatay, TSMK, Bağdat Köşkü nüshasını (nr. 290) "Tercüme-i Ravzatü'ş-Şühedâ " ismiyle kataloğuna almakta fakat bu sefer de eseri "Hasan Câmî-i Mısırî"ye atfetmektedir. (Karatay: I/367) Eserin İstanbul Üniv. Kütüphanesi'nde de 3 nüshası (TY 1702, TY 2374-İstinsah târihi 999/1590-91- ve TY 3310), Nuruosmaniye Kütüphanesinde bir nüshası (nr. 3417) ve Millet/Alî Emiri Efendi Kütüphanesi'nde bir nüshası (Şerîyye,1342) mevcuttur. (Uzun: 103). Alî Rıza Karabulut'da da bunlara ilave olarak –bir kısmı yanlışlıkla Hacıhasanzâde atfedilen- şu nüshalar kaydedilmiştir: Süleymaniye-Fatih nr. 3921; Süleymaniye-Esat Ef. nr. 2297; Süleymaniye-Halet Ef. nr. 593; Bayezit-Umumi nr. 3634; Veliyeddin Ef. Nr. 3711; Bursa-Muradiye nr. 1394 ve nr. 5051; Mustafa Fazıl-tarih nr 179; Nuruosmaniye nr. 3412; Mevlana Müzesi nr.2267; Hidiviye Kütüp. nr.8975 (Karabulut. I. nr. 1455 ve c.V.nr. 8476) Bunlar dışında tarafımıza CD'si Doç. Dr. Mustafa Koç tarafından verilen bir de şahıs nüshası mevcuttur. Biz de incelememizde oldukça itinalı bir elden çıktığı anlaşılan ve muhtemelen 17. yy.ın başlarında yazılmış bulunan bu nüshayı -tereddüt ettiğimiz yerlerde diğer nüshalarla da karşılaştırmak suretiyle- esas aldık.

Nüsha özellikleri: CD'ye nazaran II+588s, 23 satır, nesih. Kahverengi

cilt kapakları ayrılmış. İlk iki sayfa altın, diğerleri surh cetvelli. Bazı başlıklar, âyet ve önemli ibareler sürhle yazılmış. Vikâye sayfalarında içerik bilgileri ve bazı önemsiz fevâit mevcut. Metinde yer yer rutubet lekeleri ve güve yenikleri sebebiyle eksilmiş kelimeler var. Biz alıntılarda bu tip eksiklikleri (...) şeklinde gösterdik. Keza sayfa numaralarındaki atlamalar ve tekrarlar dolayısıyla 688 sayfa görünen metin, doğru bir numaralandırmayla 588 sayfa tutmaktadır. Biz de alıntılarda doğru sayfa numaralarını kullandık.

En sonda yer alan temellük kaydında nüsha sahibi kendisi ve kitabı elde edişi hakkında şu bilgileri veriyor: “*İşbu kitâb-ı mergübeyi Der-i ‘aliyyeye vukûbular üçüncü gidişimde o zaman orada âsâr-ı nâdire satmakla meşhur ve Divriğili Hasan Yazıcı demekle marûf zâttan güç hâl ile altı aded sîm mecidiyeye aldım, 6 Teşrin-i sâni sene 1321 (..) Bektaş(?) Karyesi ahalisinden Mehmed Alizade Mehmed Halid’*”

Eserin Muhtevası ve Bölümleri: Câmî eserinde tercümesinin konusunu ve onu kaç bölüme ayırdığını şu cümleyle belirtiyor:

“*Ḳavâ‘id-i te‘lîfi on bâb üzre mebnî meḳâ‘id-i taşnîfi ibtilâ-yı ba‘zî enbiyâ ve meşâyib-i Âl-i ‘abâyı müşt Emil ü muḫtevidür.*”
(s.16)

Şâirin bahsettiği bu on bölüm sırasıyla şunlardır:

1. Bazı peygamberlerin ibtilâları: Bu meyânda Hz. Nûh, Hz. İbrahim ve İsmail, Hz. Yûsuf, Hz. Musa, Hz. Zekeriya ve Yahyâ’nın çektiği eziyetler
2. Hz. Peygamber’e Kureyş’in eziyetleri
3. Hz. Peygamber’in vefâtı
4. Hz. Fâtıma’nın doğumundan ölümüne kadar bazı olaylar
5. Hz. Ali’nin doğumundan şehâdetine kadar yaşadığı bazı olaylar
6. Hz. Hasan’ın doğumundan şehâdetine kadar yaşadığı bazı olaylar
7. Hz. Hüseyin’in Kerbelaya kadar olan hayat hikâyesi
8. Müslim b. Akil b. Ebi Tâlib bahsi
9. Hz. Hüseyin ve akrabalarının Kerbela’da vakasında yaşadıkları
10. Bölüm iki fasıldır: Katliamdan geride kalanların yaşadığı çileler ve zâlimlerin akıbeti.

Kaynaklar: Bu girişten sonra eserine başlayan yazarın bir ilim adamı ciddiyetiyle hareket ettiği ve hacimli eserinde ele aldığı konularla ilgili birçok

kaynağa -kitap veya şahıs- başvurduğu görülüyor. Bu kaynaklardan tespit edebildiğimiz bazıları şunlardır:

Kenzü'l-garâib /Kitâb-ı tekmile/Ahvâl-i Kadı İyâs/İmam Yâfi; Kitâbu Mirâtü'l-hayat/ Kitâb-ı Kimya/Ravzatü'l-ahbâb/Nûru'l-eimme Harezmi/Tefsir-i Salebî / Uyûnu'r-rıza/İmâm İsmail Harezmi; Siyer-i Seyyidü'l-enâm/Kadı Sedîdeddin; Ravzatü'l-islam/Şeyh Muhammed ibni'l-Haşşab; Mevâlid/Şeyh Müfid; Ravzatü'l-vâizin/ Kitâb-ı Al/İmam Seyfeddin Tûsi; Câmî-i Letâyif-i Sıbteyn/Kitab-ı Meâric/Kitâb-ı Beşâiri'l-Mustafa/Şevâhidü'n-nübüvve/ Menâkıb-ı İbn-i Merdeviyye/İmam Ahmed Hanbel/Şerh-i Na'rif(?)/Ebu Şeyh İsfahanî/Ferideddin Attar; Gül ü Hürmüz/Ebu'l-müeyyed/Maktel-i Dineverî/Târih-i Ahmed b. Ağsam-ı Kûfi/Târihü'l-alem/İmâm Yâfi; Mirâtü'l-cinan vs.

Kaynakların zenginliği ve ilmî sağlamlığı yanında eserde etkileyici bir dil kullanılmıştır. Yazdıklarına gönülden inandığı uslubundaki samimiyetinden anlaşılın Câmî arada bir aşağıdakine benzer ifadelerle okuyucuyu yaşanan acılara ortak olmaya davet ediyor:

Gelünüz hasret ile haşre degin

Bu belâyı aňalum ağlayalum

Yâd idüp evvel 'aşsuñ âteşini

Lâleveş bağrumuzı tağlayalum (s. 81)

Giriş ve sabrın önemi: Kullandığımız nüshaya göre eser sabrın önemini vurgulayan aşağıdaki tahmidle başlıyor:

“Hamd-i bî-had ol şabûr-ı bî-melâl ve şükr-i lâ-yu‘add ol şekûr-ı bî-zevâl hazretine ki bîmâr-hâne-i ğam u dârü’s-şifâ-yı elemde dârü-yı telh-i “ولنبلونكم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الأموال والأنفس والثمرات” tecerru‘ına şâbir olan bendegân-ı ‘âlî-himmeti işâret-i beşâret-i “وبشر المؤمنین” ile ser-firâz ve hil‘at-i ma‘iyyet-i “إن الله مع الصابرين” birle cümle-i tavâ-yif beyninde mümtâz eyledi.” (s. 1)

Bu kısımdaki sabır vurgusuna uygun olarak Hz. Peygamber övgüsü ve 4 halifenin faziletlerini muhtevî müteâkip bahisler de yine çilelere sabretmenin önemi ekseninde dönmektedir. Buna göre belâ ilâhî bir hediye ve hakikî kul ile sahte kulu ayıran bir mihenk taşıdır. Nitekim Hz.Peygamber’e kimin belâsının

² Tercüme: “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz.” (Bakara: 155).

³ “Mü’minleri müjdele!” anlamındaki bu ifade Kur’an’ın birçok yerinde geçmektedir. Bkz. Bakara: 223; Tevbe: 112; Yûnus: 87; Saff 113.

⁴ “Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir.” Bkz. Bakara: 153; Enfâl: 46.

daha çok olduğu sorulunca o; “Önce peygamberlerin, sonra da onlara benzeyenlerin” buyurmuştur. Yazar bu fikrine delil olmak üzere Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. İsmâil, Hz. Eyyûp, Hz. Peygamber gibi peygamberlerle Ehl-i beytin başına gelenleri amıyor. Bu suretle sözü eserin ana konusuna getiren Câmî, Ehl-i beytin faziletine ve çilelerine dair bazı eserlerden veya kişilerden nakillerde bulunuyor. Buna göre *Kitâbu Mirâtü'l-Cinân*'da İbnü Abdi'lber, İmâm Hasan-ı Basrî'den şu sözü nakl etmiş: “Kendi asrında Hz. Hüseyin'in fazilette bir emsali daha yoktu ve buna rağmen kimsenin uğramadağı o büyük musibete uğradı.”

Câmî, Ehl-i beyt için yas tutmanın faziletini de bilhassa vurguluyor. Buna göre *Misbâhu'l-Kulûb*'da *Ka'bu'l-Ahbâr* ve diğer muteber kitaplardan naklen belirtildiğine göre Cuma günleri 70 bin melek Hz. Hüseyin'in türbesini ziyaret etmiş. Keza, Kerbela faciasının vukubulduğu Aşura günü gözyaşı dökmenin ve hüznü olmanın ilahi mağfireti celb edeceğine dair Allâme Cârullah şöyle demiş: “Kim Hüseyin'e ağlarsa cennete girmeye hak kazanır” (s.1-5)

Eser ve yazar hakkında sebep-i telifte yer alan bilgiler: Bu girişten sonra Câmî; “*sebeb-i te'lif-i in şadru'l-kitâb-ı şahâyif-i belâ vü mücib-i taşnîf-i in faşlu'l-ḥitâb-ı Risâle-i ibtilâ*” başlığı altında hem kendisi hakkında bilgi veriyor hem de bu eseri hangi sâiklerle telif ettiğini uzun uzun anlatıyor:

“Bu kitâb-ı muşbet-nişābuñ kışsa-güzârı ve bu kışsa-i pür-guşşanuñ ḥişşedârı ‘aşk u maḥabbet ḥum-ḥānesinüñ rind-i sîne-çâki ve derd ü maḥabbet peymānesinüñ mest-i bî-bâki **Meşnevî**

Belâ mey-ḥānesinüñ derd-nüşı

‘*Anâ kâşānesinüñ pür-ḥurüşı*

Ḥarâbât ehlinüñ bî-neng ü nāmı

Şarâb-ı ‘ışk mesti ya‘nî Cāmî

Neşr “غفر الله ذنوبه و ستر عيوبه”⁵ bu bende-i ednâ ve çâker-i bî-riyâ sipâhî oğlanları zümresinden olup dīvân-ı Mısrda ḥızāne-i ‘āmire – “عمر الله – “تعالى الي يوم الآخرة - küttâbından idüm. İştigâl-i dīvāndan fâriğ olsam kendü dīvānum tertîbine iştigâl iderdüm veyâḥud şol erbâb-ı ṭab‘-ı selîm ve aşḥâb-ı zihn-i müstakîm ile muşâḥabet eylerdüm ki her birinüñ ḥîn-i taḥrîrde ḥāmesi nâsir-i dürer-i feşâḥat ve nâzım-ı gurer-i belâgat belki bâsıt-ı ferâyid ü cāmî‘-i fevâyid idi. Ve hengâm-ı taḥrîrde zebân-ı bedâyi‘-beyānları emîr-i kelâm-ı ḥıttâ-i maḳâl ve zamân-ı taḥayyülde ṭâyir-i fikretleri şahin-i şikâr-sitân-ı ḥayâl idi. Ve bî'l-cümle âyine-i

⁵ “Allah onun günahlarını affedip ayıplarını örtün.”

⁶ “Yüce Allah onu kıyamet gününe kadar var etsin.”

*hâşırur şaykal-ı sürür ile mücellâ ve bîkr-i fikrüm zîver-i hayâlât-ı rengîn
ile muhallâ idi*” (s. 6)

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Mısır’da sipahi oğlanları zümresinden olan ve Hazîne-i Âmire’de kâtip olarak görev yapan Câmî, işleri dışındaki vaktini dîvân tertibi ve kendi gibi nazım ve nesirde mâhir meslekdaşlarıyla sohbetle geçirmekte imiş. Yukarıda *Sehernâme* bahsinde de ifade edildiği gibi Câmî’nin dîvân tertibi hususunda emeline nâil olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak mecmualarda rastlanan şiirleri dışında henüz bir dîvân nüshasına tesadüf edilmediğine nazaran ya bu tertibe zaman bulamadığını yahut tertib ettiği dîvânın günümüze kadar ulaşamadığını kabul etmek icâb eder.

Taun ve evlat acısı: Yukarıdaki ifadelerin devamı olan aşağıdaki satırlarda ise şâirin bu güzel günlerini büyük acıların takip ettiği anlaşılıyor. Câmî, bütün şehri saran ve her gün insanların tabut taşımaktan başka iş güç yapamaz hâle geldiği, 20-30 cenazenin bir arada kalktığı büyük bir veba salgını ve bu salgının yol açtığı acıları çok canlı bir şekilde tasvir ediyor:

“Nâ-gâh kemîngâh-ı kazâdan bir tã-ün-ı ‘ibret-nümün zâhir oldu ki ednâ müddetde şadâ-yı vâ-esefâ ve edâ-yı vâ-veledâ ile ‘âlem toldı. Tûfân-ı fevât bir mertebede cûşân ve ‘ummân-ı memât bir meşâbede hürüşân idi ki zevrağ-ı tâbût emvâc-ı deryâ –âsâ biri birine toğunurdu ve yigirmi otuz meyyitüñ nemâzı bir yirden kılınurdu. Şâhib-kırân-ı ecel havfindan her kişiyi hayret almışdı ve taḥammül-i emvâtdan a’nâğ-ı ricâl ‘amelden kalmışdı. Bu dâhiye-i kübrânuñ heybetinden ve bu hâdişe-i ‘uzmânuñ dehşetinden ḥaḳîḳat-i *الحاقّة ما الحاقّة*” dîde-j başîret ile mu’âyene ve zecret-i yevm-i *الفرع الأكبر*”⁸ kemâhî müşâhede kılınur idi. **Beyt**

Ançünîn vâkı‘a-i hâyile vâ’ngâh henüz

Çarḫ gerdân u kamer rüşen ü hürşîd enver

Neşr Herkesüñ cânına bir âteş düşdü ki *نار الله الموقدة*”⁹ anuñ sūzından bir ‘alâmet ve *أشد العذاب*”¹⁰ anuñ taşavvurından bir âyet idi. Bu vâkı‘a-i cân-sūzdan diller hûn ve bu muşîbet-i mâtem-efrūzdan dîdeler Ceyhûn idi. **Beyt**

(s.7) Mevc-zen mî-bînem ez-her dîde tûfân-ı ğamî

Mîresed der-güşem ez-her leb şadâ-yı mâtemî

Ehl-i ‘âlemrâ nemîdânem çî kâr üftâde-est

⁷ “Gerçekleşecek olan kıyamet! Nedir o gerçekleşecek olan kıyamet?” (Hâkka: 1-2)

⁸ Enbiyâ suresi 103. ayette geçen bu ifade “en büyük korku” anlamındadır.

⁹ “O, Allah’ın ateşidir” (Hümeze: 6)

¹⁰ “azabın en şiddetlisi” anlamındaki bu ifade Bakara: 85 ve Mümin: 45’te geçmektedir.

İn kadar dānem ki derhem refte kār-ı ‘ālemī

Neşr ‘Azizān-ı Mısr Yūsuf-ı gül-çeşhelerin gürk-i ecele aldırıp keşret-i bükādan vaşf-ı “وابيضت عيناه من الحزن”¹¹ ile mevşūf oldu. Ve efgān-ı “يأسفى”¹² birlle mātem-hāne-i ‘ālem içoldi. Her naḥl-i gül ki tābūt-ı ferzendān-ı lāle-‘izārī ārāste kılurdu zebāne-i āteş muşbetinden ‘alāmet idi. Ve her lāle-i nu‘mānī ki destār-ı püserān-ı gül-‘izarda cāy-gür olurdu eşk-i ḥünün-i vālideynden işāret idi.”

Nihayet bütün şehri saran ateş, şâirimizin evine de sığır ve dört oğlunun dördünü birden elinden alır. Kendisini Yusufunu kaybetmiş Yakub’a benzeten şâir kaybettiği çocukların adını ve yaşlarını vermiyor. Ancak onların iyi ahlaklarından, ilme iştiyaklarından ve yazıya olan kabiliyetlerinden bahsettiğine göre o sıralarda pek de küçük olmadıklarına hükmedebiliriz:

“Bu eşnāda dört ferzend-i dil-bendüm var idi ki her birinün efser-i ḥilkati gevher-i ādāb-ı ulū’l-elbāb ile muḥallā ve mir’āt-ı fıtrātı şayḳal-ı kābiliyyet birlle mücellā tekmil-i fażl u kemāle ve taḥşil-i ‘ilm ü iştiğāle şamim-i cāndan fālibler ve tenmīk-i şülüş ü ta’līkda hoş-nüvīsān-ı ‘āleme kalem-i nesh çekmege rāğiblar idi. Dest-i kazā tūmār-ı ḥayātın munṭavī ve tünd-bād-ı fenā sem‘-i şebātın munṭafī kıldı. “والله يدعو إلى دار السلام”¹³ ḥiṭābını sem‘-i cān ile gūş itdiler “ففيها ما تشتهيهِ الأنفس وتلذ الأعين”¹⁴ ziyāfet-ḥānesine gıtdiler. Bu vākı‘a-i gāyilenün vukū‘ı ve bu ḥādişe-i nāzilenün ḥudū‘ı ḥırmen-i şabr u karāra āteş bıraḳdı ḥānümān-ı dil ü cānı ser-be-ser yaḳdı. **Beyt**

Men dānem ü velī ki çi mī-bīnem ez-felek

Kesrā vukūf nīst ki mārā çi ḥālet-est

Neşr Şedāyid-i devr-i sitemkārdan nāfe gibi bağrum ḥün ve mekāyid-i rüzgār-ı gāddārdan çarḥ-ı buḳalemün gibi ḥālüm digergün olup müddet-i medīd beytū’l-aḫzānda Ya‘kūbvār girye-i cān-sūzdan bir dem göz yummadum. Ve eyyām u leyālī Yūsuf-ı taḫt-nişin-i merdüm-i dīdeye serā-perde-i (...) ḥicāb idüp uyumadum. **Beyt**

Dil zi-peyvend-i kesān dāšten āsān buved

Lik ez-peyvend-i cān-ı ḥod bürīden müşkil-est (s.7)

Yukarıdaki ifadelerle çektiği evlat acısını tasvir eden Cāmî eserinde bu sıralarda yazdığı şu şiirine de yer veriyor:

¹¹ “ve üzüntüden iki gözüne ak düştü” (Yusuf: 84).

¹² “Vah! Yūsuf’a vah!” (Yusuf: 84).

¹³ “Allah, esenlik yurduna çağırır.” (Yûnus: 25).

¹⁴ “Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey oradadır” (Zuhruf: 71).

“**Neşr** Bu eyyâm-ı muşibetde yâ hengâm-ı beliyetde inşâ vü inşâd olan ebyât-ı pür-süzdan ve eş‘âr-ı mâtem-efrûzdan biri budur. **Şî‘r**”

Dür degüldür bu ağan cism-i figârumdan benüm
 Girye eyler her ser-i mû rûzgârumdan benüm
 Bir muşibetdür baña iren ki her mâtem-zede
 Kendüye virür tesellî hâl-i zârundan benüm
 Taşı taş üzre kıomasın ‘âkıll (u) dâñā olan
 ‘İbret alsun her kişi dâr u diyârundan benüm
 (s.8)Cüy-ı hûn akıtısa çeşm-i eşk-bârum yiridür
 Gitdi ol serv-i sehîler çün kenârundan benüm
 Kıanlu yaşlar arasından çıkdı yir yir dūd-ı āh
 Servler peydā olupdur lâlezârumdan benüm

Sabır ve kazaya rıza: Aşağıdaki ibarelerde de Câmî, dünyanın faniliği, kaza ve kaderin hak oluşu, felaketlere sabrın fazileti gibi konularda çeşitli muhâkemelerde bulunuyor ve inancının ona yaşadığı büyük felakete dayanma gücü verdiğini belirtiyor:

Neşr Bu eşnâda mânend-i hâme-i sergeşte-hâl ve mişâl-i nâme-i şikeste-bâl iken kendü kendüme tesellîgüne hitâb idüp ey garîk-i ‘ummân-ı muşibet v’ey harîk-i nîrân-ı beliyet ibtidâ-yı icâd-ı ‘âlemden bu deme dek ‘âkıbet-i kâr-ı Benî âdem rişlet ü intikâl ve nihâyet-i umûr-ı ‘âlem fenâ vü zevâldür. **Beyt**

Terkîb ola çün âteş ü âb ü hevâ vü hâk
 Mümkün midür ki cem‘ ü şebât iktizâ ide

Neşr Efrâd-ı mümkünâtdan hîç bir ferdüñ berât-ı hayâtına tuğrâ-yı hulûd çekilmedi ve hîç kesüñ şahîfe-i zindegânîsine erķâm-ı devâm yazılmadı. **Rübâ‘î**

Herkes bi-behâneî ez-în deyr-i fenâ
 Şüd ‘âzım-ı ân menzil-i câvid-i beķā
 Bâķî ne-buved kesî be-‘âlem ebedā
 Cüz zât-ı Hudâyî ki ne-dâred hem-tā

Neşr Pes kazâyâ rızâdan ğayrı dermân ve belâyâ şabrdan özge imkân yokdur. **Kıf‘a**

Gelür elbette taķdîr-i İlâhî
 Gerek sen ‘ayşuñı nûş it gerek telh

Kažā-yı mübremüñ def'ine hergiz

Ne Kerhî kâdir olur ne şeh-i Belh

Neşr Bu bâbda “ولئن صبرتم لهو خير للصابرين”¹⁵ buyurulmuşdur didükde “رضينا”¹⁷ وأفوض أمري إلى الله “بِقضاء الله”¹⁶ diyü şamîm-i cāndan vârid olan kažāya rızā virdüm mübteğāsınca derûn-ı dilden ‘inān-ı ihtiyârı yed-i meşîyyete taşşurdum. **Beyt**

Sırr-ı çün u çe-güne-rā bi-güzār

Er-rızā bi'l-kažā'st çāre-i kār (s.8)

Hastalık ve çeviri niyeti:

Bütün bu felaketlerin üstüne Câmî o sıralarda ağır bir hastalığa yakalanır. Hastalık hafiflediğinde okuma niyetiyle elini kitaplığındaki herhangi bir esere rastgele uzatır. Karşısına çıkan kitabı açınca onun Hüseyin Vâiz'in *Ravzatü's-Şühedâ*'sı olduğunu görür. Hem edebi değerini beğendiği, hem de geçmiş acılardan bahsettiği için kendisini teselli eden bu eseri vakit ve fırsat bulursa başka acı çekenlere de bir teselli olmak üzere Farsçadan Türkçeye çevirmeye niyet eder:

Neşr İttifākā bu eşnāda mizāc-ı şihhat-ımtizāc muķāsāt-ı ‘ārızā-i hırmāndan ‘arāz-ı marāza giriftār oldı ve humūd-ı bāriķa-i maķşūddan nā'ire-i teb-i iştī'āl buldı. Keşret-i teff ü tābdan ve vefret-i ta'b u iztīrābdan mānend-i şu'le şem'-miķdār tarfetü'l-'ayn bir yirde karār idemezdüm ve āsyā(b)-āsā marāz-ı devvār ‘arız olup pergārvār tonmayınca adimum atamazdum. Āhır marāzum zirve-i iştidāddan taraf-ı inhiṭāta meyl idüp ‘ukde-i ‘arızā ve südde-i mumrızā ḥall oldı. “وإذا مرضت”¹⁸ dārü's-şifāsından şerbet-i şifā virilüp ‘illet-i şamt u saķāmet selāmete mübeddel oldı. Ve'l-hāşıl ten-i nā-tüvānumda fi'l-cümle şihhat ve müṭāla'a-i müdevvenāta ḳudret añlayup (‘ayın) “الكتاب النفيس خير”¹⁹ ḥükmince yanumda ḥāzır olan mücelledāta el (s.9) urdum. Keyfe mā-ittafāk içinden birin açup gördüm, metā'-ı belāğatüñ ḥ'āce-i cihānı ve vaşf-ı feşāḥatüñ vaşşāf-ı bedī'ü'l-beyānı menāķıb-ı ehl-i beyt-i muṭahharuñ vāşifi Mevlānā Hüseyin Vā'iz Kāşifî mü'ellefātundan Ravzatü's-Şühedā dimekle müsem mā kitāb-ı muşibet-intimā imiş. Ravza-i mezbūre(y)i dīde-i diķķat birle temāşā ḳıldum, fi'l-ḥaķıķa bir ravza-i zibā ve bir ḥadīķa-i dil-ārā imiş ki eşcār-ı suṭūrı ezhār-ı meşāyib ile müzeyyen ve ešmār-ı ḥurūfi reng-i nīreng-i nevāyib birle mülevven. Her nihāli elf-i ibtilāya işāret ve her dalı derdden kināyet müşāhedesinden

¹⁵ “Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.” (Nahl: 126).

¹⁶ “Allah'ın kazasına razı olduk.”

¹⁷ “Ben işimi Allah'a havale ediyorum” (Mümin: 44)

¹⁸ “Hastalandığımda da O bana şifa verir.” (Şu'arā: 80).

¹⁹ “Güzel kitap en hayırlı arkadaştır”

cân-ı muşbet-dîdeme iţmînân-i küllî ve mütâla‘asından dil-i miĥnet-resideme tesellî-i cümeli ĥâşıl itdüm. Ve kendü kendüme eytdüm, eger mekâyid-i devrândan müĥlet ü emân ve şedâyid-i sipihr-i sitemkârdan ruĥşat u zamân müyesser olursa bu şahid-i zîbâya ĥâme-i ‘Abbâsî-‘imâme ile Rûmî câme geydürem ve ‘arûs-ı me‘ânîsin zîver-i elfâz-ı Türkî birle müzeyyen kı lup meclâ-i zuhûra getürem. Tâ kim düstürü’l-‘amel-i erbâb-ı belâ ve kâr-nâme-i aşĥâb-ı ibtilâ olup mâyide-i fâyidesinden nevâle-bend ve ferâyid-i ‘avâyidinden behremend olalar. (s. 8)

Kabe Tamiri Görevi: Câmî, aşağıya aldığımız satırlara nazaran, bu niyeti kuvveden fiile getirmek için tam tercümeğe başlayacak iken sultandan - Kânûnî’den- gelen bir fermanla Kabenin tamirâtı işine nezâret etmekle görevlendirildiğini öğrenir. Hemen Mısır’dan gerekli mühimmatı temin edip yola çıkar ve üç yıl süren tamirâtı başarıyla bitirir. Yazarımız işini bitirince, altı yüz senedir kimseye nasip olmayan böyle bir şerefe nâil olmanın verdiği mutluluk duygularıyla İstanbul’a gider ve Kânûnî’nin huzuruna çıkar:

“Bu ĥâtırayı ĥayyiz-i kuvveden fi‘le getürmek tefhîm-i ĥâtırum ve hem-ĥâbe-i zamîr-i fâtırum iken fermân-ı vâcibü’l-iz‘ân-ı sulţânî ve mişâl-i bî-mişâl-i ĥuceste-nişân-ı ĥâkânî vârid olup bu bendeye Beytu’llahî’l-ĥarâmuñ termîmi ĥıdmeti ve Ĥarem-i muĥteremüñ nezâret-i mücibü’l-‘izzeti tefvîz buyurulmuş. Mücib-i fermân-ı ‘âlî-şân mühimmât-ı ebniyyeden vilâyet-i Mısrıyyede bulunan levâzım bi’t-tamâm tedârük (o)linup sür‘at-ı tâm ile Ka‘be-i mu‘azzama cânibine tevcîh-i ‘inân-ı ‘azîmet itdüm. Ĥuşûl-i vuşûl müyesser olduĥda ol ĥizmet-i sa‘âdet-ĥâtımeğe mübâşeret itdüm. Tecdîd-i saĥ-ı mu‘allâ vü ferş-i meĥâf-ı a‘lâ ve terĥîm-i cevfi Beyt-i mükerrem ve termîm-i mebânî-i Ĥarem-i muĥterem mu‘âvenet-i ‘inâyet-i İlahî (ve) muĥârenet-i ĥüsn-i niyyet-i şehinşâhî birle üç yılda tamâm oldu. El-ĥamdulî’llahî ‘aliyyü’ş-şân ve’l-minne li-rabbî’l-mennân bu ĥizmet-i sa‘âdet-âyet vâsıtasıyla bu bendeyi akrânımdan ser-firâz ne akrân belki zümre-i bendegân-ı ĥilâfet-penâhdan mümtâz idüp ser-i iftiĥârım evc-i bürc-i Keyvâna (ve) nâvek-i istizhârım fark-ı ferĥadâna hem-ser kıldı. Bir ĥizmet-i âlî-nehmetdür ki altı yüz yıldan (s.10) beru bir bendeye müyesser olmamışdur, min ba‘d niçe rüzgâr geçmek gerek ve niçe leyl ü nehâr mürür itmek gerek tâ ki bir bendeye daĥi naşîb ola. Vaktâ ki ĥıdemât-ı mebrûre-i me’mûre ve meşâliĥ-i sevâniĥ-i meşküre ‘alâ-vechi’l-merâm itmâm u iĥtitâm buldı, ol mekân-ı sa‘âdet-nişândan raĥt-ı iĥâmeti dürdüm sulţân-ı encüm-ĥaşem ve ĥâkân-ı sitâre-ĥadem ĥazretlerinüñ südde-i Keyvân-rütbet ve ‘atebe-i süreyyâ-menziletlerine yüz urdum.” (s. 9)

Kânûnî hakkındaki hayranlık ifadeleri: Şâir, bu vesileden faydalanarak eserinde sultana duyduğu hayranlık duygularını, onun çeşitli

meziyetlerini-adaleti, cömertliği, kahramanlığı vs.- nazmen ve nesren ifade imkânı buluyor. Sözelimi sultanın adaleti zamanında yılanın halkası serçeye ve şahin yuvası da keklige mesken olmuş, aslanla ahu birlikte oturup kalkar hâle gelmişler, meclisi aydınlatan mumdan başka bir ağlayan ve yarin gamzesinden başka bir zulmeden kalmamış vs:

Meşnevî

Ne sultân-ı âfîtab 'izz ü temkîn
 Odur 'âlemde sultânü's-selâfîn
 'Acem şâhı kapısı bendesidür
 Cihân husrevleri efgendesidür
 'Adâlet-güster ü dîn-perver oldur
 Cihân hâkimlerine server oldur

Neşr Âsitan-ı âsümân-miğdârı mecma'-ı cünüd-ı eltâf-ı Rabbânî
 ve dergâh-ı sipihr-iştibâhî merci'-i sâlikân-ı tarîk-i salţanat ü kâmrânî
 fark-ı hümayûnı efser-i te'yîdât-ı İllâhî birle ser-efrâz u müftehîr ve âvâze-
 i 'adâlet-i rûz-efzûnı etrâf-ı rub'-ı meskûnda şayi' ü münteşirdür.

Meşnevî

İllâhî tâ büved eflâk ü encüm
 Mebâdâ nâm-ı nîkeş ez-cihân güm
 Be-te'yîd-i İllâhî bād manşûr
 Zi-'adleş cümle 'âlem geşt ma'mûr

Neşr Râfî'-i râyât-ı 'adalet ve rağbet-perverî-i câmi'-i âyât-ı celâlet ve
 merhamet-güsterî-i 'ünvân-nâme-i cihânbanî tuğrâ-yı menşûr-ı
 kişversitânî mümehhid-i esâs-ı salţanat muţarrız-i libâs-ı hilâfet vâsîta-i
 'akd-ı şehriyârî dür-i şâdef-i tâcdârî dâhî-i(?) bisât-ı 'adl ü emân mâhî-i
 âşâr-ı zulm u 'udvân şâhib-kırân-ı zamân sultân ibnü's-sultân Sultân
 Süleymân Hân bin Sultân Selîm Şâh bin Sultân Bâyezîd Hân **Beyt**

Her kanda 'azm iderse memâliksitân ola
 Nuşrat rikâb-dâr u zafer hem-'inân ola
 Her kanda naşb olınsa hıyâm-ı hilâfeti
 Aña du'â-yı zinde-dilân pâsbân ola

Ma' delet-i cihân-ârâsı bir mertebededür ki güncişk-i za'îfü'l-bâl halka-i
 mârı nişîmen ve kebg-i derî âşiyâne-i şâhîni mesken kılmışdur. Şehbâz
 tihüyle hem-âşiyâne ve şîr âhüyle hem-kâşâne âşâr-ı zulm u bed' mertü'
 ve ye'cüc-i mekr ü fiten medfû' eyyâm-ı hüceste-encâmlarında kalem-i
 bedâyi'-nigârdan gayrı bir ser-geşte vü zâr ve haţt-ı eş'ârdan özge bir
 sîne-çâk u siyeh-kâr bulunmaz. Tîğden gayrı bil bekleyüp kesicilik ider
 hün-rîz (s.11) ve kehrübâdan özge komadığı yirden bir çöp kaldurmağa
 kaçd eyler bî-perhîz kimesne kalmadı.**Meşnevî**

Uzatmaz kimsene destin harâma

*Meger bezm ehli cām-ı la‘l-fāma
Kimesne olmadı devrinde giryān
Meger bezm-i şafāda şem‘-i sūzān
Kıyup mazlūma çekmez kimse hançer
Meger kim gamze-i hūn-rīz-i dilber
Derūn-ı dilden itmez kimsene āh
Meger kūh-ı girān ol daḡı geh gāh
Tutupdur pīl ile pīl-bānlar ūlfet
Kıçık(?) arada kullāb-ı muḡabbet*

Sultānın şecā‘at ve şehāmeti semāhat ve sehāveti o derecededir ki eger gazaları anlatılsa Rüstemin destanı batıl olur, cömertliği anlatılsa Hatemin defteri dürülür. O öyle kahraman bir pâdişâhtır ki; Rusun kusunu kırmış, Engürüsün boynunu vurmuş, Aden, Mısır ve Yemeni fethetmiş ve adları sapkınlıkla anılan Kızılbaş tayfası onun mızrağıyla, taşlanmış şeytan gibi perişan olmuştur.

Şâir cömertlikte de sultanın elini yağmur bulutuyla mukayese ediyor:

*Ebre virilse ḡāşiyet-i dest-i pâdişāh
Kalmazdı bir çınār tehī-dest ü bī-şemer (s.11)*

Şu beyitte de mutasavvıflara hâmi oluşu vurgulanmakta:

*Anı kuṭb eylemiş ḡallāk-ı ‘ālem
Kapusın maḡsim-i erzāk-ı ‘ādem
Delīl olmaz mı aña bu kerāmet
Aḡar ayaḡına ehl-i velāyet (s.11)*

Pâdişâhtan sonra övgü sırası pâdişâhın yakın çevresine gelir. “Nūr-ı bāsıra-i hadīka-i şehriyārī” diye anılan şehzadeler ve “çār rükn-i kasr-ı hilāfet” nitelemesine layık görülen vezirler ve emirler sırayla şâirin hararetili övgülerinden nasiplerini alırlar. (s. 12-13)

Yeniden Mısır’a dönüş ve tercüme başlama: Nihayet sözü kendisine getiren Cāmî, aşağıdaki ibarelerde sultan nezdinde hüsn-i kabul gördüğünü ve iltifatlara nail olduğunu düşündürür ifadeler kullanıyor. Kapalı ifadesinden dolayı ne olduğu tam olarak anlaşılmayan bu iltifatlarla mesrur şâir daha sonra bir gemiye atlayıp Mısır’a geri dönüyor ve evvelce tercüme niyet ettiği eseri tekrar ele alıyor.

*“Vaḡtā ki şaḡīfe-i muḡterihātum ‘unvān-ı icābet-i şehriyārī ile
mu‘anven ve menşūr-ı mütemenniyātum tevḡi‘-i is‘āf-ı tādārī
bire müzeyyen vāḡi‘ olup muḡtaziyyü’l-merām ve mesḡafiiyyü’l-
mehamm ‘avdet itdükde (..) hilāl-şüret felek-sür‘at şehāb-bādbān*

şehâb-rîsmân bir keştîye girdüm müsâ‘ade-i rûzgâr bile ednâ müddetde mânend-i berķ-i hâtif tayy-ı mekân idüp maḥmiyye-i Mıṣra irdüm. Gerden-i hâlüm kuyūd-ı hırdmetden âzâde ve levḥ-i zamîrüm nuķûş-ı eşgâlden sâde görüp reşehât-ı devât-ı deryâ-maķâtır ve ķatarât-ı aķlâm-ı ğamâm-me‘ âşir ile Ravza-i mezbûreyi şâd-âb ve sebzezâr-ı me‘ânîsin sîr-âb kılmğa hâmevâr bil bağladum.” (s.13)

Yukarıda geçen “Gerden-i hâlüm kuyūd-ı hırdmetden âzâd görüp” ifadesi bu sıralarda şâirin resmi bir görevi olmadığı şeklinde anlaşılmalıya müsaittir. Belki de Câmî eserini yazmak için kendi isteĝiyle görevinden ayrılmış bulunuyordu.

Tercüme hakkında bilgiler: Her hâlükârda eserine başlamak üzere olan Câmî, aşağıdaki uzun izahatlardan anlaşıldığına göre, tercümenin mahiyeti ve çerçevesi konusunda epeyce tereddütler yaşıyor. Akl-ı selimi ona hitap ederek özetle şöyle söylüyor: Ey belâgat ve fesahat meydanının süvarisi! Gerçi senin kaleminin ifade kabiliyeti ortada! Ancak ele aldığın eserdeki hadiseler bütün detaylarıyla târihî eserlerde kayıtlı olduğu için diğer bazı eserler gibi üzerinde fazla oynanmaya ve deĝiştirmeye gelmez. Süslemeden sadece manaya riayetle kuru bir tercüme yapacak olsan bu sefer de kimseleri beĝenmeyen asrın ediblerinin kınamasından kendini koruyamazsın:

“Aķl-ı nûrânî-cilbâb ki ‘inân-tâb-ı uli’l-elbâb ve nümâyende-i râh-ı şavâbdur, bu fâķire hîṭâb itdi, ey fâris-i meydân-ı belâgat ve ey şeh-süvâr-ı cevlangeh-i feşâhat egerçi reşehât-ı aķlâmuñ şafâda reşg-i ķatarât-ı şehâb ve nazm-ı kelâmuñ leṭâfet ü selâsetde ğayret-i dür-i hüş-âbdur, ‘arûs-ı me‘ânînuñ ğuş-ı gerdenin dürer-i elfâz birle ârâyiş kılmğa ve ebkâr-ı efkâra menâşşa-i zuhûrda cilve-i nümâyiş virmege kâdirsin, lâkin bu cevâhir-i merbûtuñ ve bu nevâdir-i mazbûtuñ aşl u fer‘i (s. 13-14) külliyyen kütüb-i sıhḥat-encâmde kilik-i beyânla merķûm ve müdevvenât-ı le ‘âlî-intizâmde silk-i şarâhat birle manzûmdur. Sâ‘ir resâyl-i hüsniyyât ve cerâyd-i tevâriḥ ü hikâyât gibi taĝyîr ü tebdîle kâbil degüldür. Ol sebebden çehre-i ‘ünvânı me‘ânîsine hilye-i belâgat ve gülgüne-i feşâhat ile reng ü şüret virmek müte‘assirdür. Ve muḥaddere-i elfâzınuñ ğuş-ı gerdenin zîver-i mecâz u isti‘âre birle muḥallâ kılmak müte‘azzirdür. Semend-i ṭab‘ her yırde cevân gösterimez ve cevâd-ı zihn her meydânda muṭlaķu’l-‘inân olı(maz). Mücerred taḥte’l-lafz tercüme itseñ fuṣalâyâtta ķadr u i‘tibâr bulmaz ve maṭ‘an-ı a‘dâ olmaķdan ğayri nesne ‘âyid olmaz. Zîrâ ‘urefâ-yı nâsuñ ve zurefâ-yı nükte-şinâsuñ selâķat-ı ṭab‘-ı selîmleri ve leṭâfet-i zihn-i müstaķimleri bir meşâbedür ki fenn-i eş‘ârda Câmî-i feşâhat- ‘ünvânüñ câm-ı nezâketine seng-i ṭa‘neler atarlar ve şan‘at-ı inşâda H‘âce-i cihâna metâ‘-ı belâgat şatarlar. Her muşannıf u mü‘ellifî Hümâyunnâme-i hikmet-‘ünvân ve Şerefü’l-insân-ı fażilet-beyân gibi

*kān-ı cevāhir-i leṭāyif ve ‘ummān-ı dūrer-i zarāyif olmaḡ dilerler ki
‘ibārāt-ı menşūrātı ġam-zidā-yı ulu’l-başāyir ve işārāt-ı manzūmātı ferah-
fezā-yı havāṭır-ı münşiyān-ı faẓilet-me’āşirdür. Kıṭ‘a*

*Beyāzı ġurre-i şubḡ-ı sa‘ādet
Sevādı dīde-i ehl-i nazardur
Hurūf içre olan ma‘nā-yı rüşen
Sevād-ı dīdede nūr-ı başardur”*

Tercümenin amacı: Aklının bu ikazlarına hak vermekle beraber şâir amacından vazgeçmez. Zira onun bu Fars güzeline Türk libası giydirmekten amacı hüner göstermek ve insanların beğenisini kazanmak değil sadece onu Farsça bilmeyen Türk okuyucuların istifadesine sunmak ve onlardan kendisi için hayır dua ummaktan ibarettir.

*“Nesr Çün hitāb-ı müstetāb-ı ‘aḡlı ġuş itdüm cevāhir-i neşāyiḡin āvīze-i
üzñ-i iz‘ān idüp eytdüm. Ey ‘aḡl-ı şāḡib-reşād ve ey reh-nümā-yı erbāb-ı
sedād kelām-ı ḡaḡīḡat-āşāruñ ve ġüftār-ı naşīḡat-şī‘āruñ şāḡīḡdür ammā
bu kemīne-i kem-sermāye ve bende-i fūrū-māye şāhed-i kitābı cāme-i
‘Acemī ve kerte-i Pārsīden çıkarup bālā-yı vālāsına mānend-i naḡl-i ġül
libās-ı rengīn-i Rūmiyāne ve teşrīf-i ḡāş-ı bī-beḡāna geydürüp meclā-yı
zuhūrda ve menāşşā-i şudūrda cilveger kıлмаḡdan murād ne izḡār-ı faẓl u
hünerdür ve ne ümmīd-i taḡsīn-i maḡdüm u çākerdür. Niyyet-i nihādum
ve emniyyet-i fu‘ādum maḡzā nişāb-ı dāniş-i Fārisīden bī-naşīb olan
muşībet-dīdegān-ı Rūm ve miḡnet-keşīdegān-ı merz ü büm dāḡı me‘ānī-i
bed‘ü’l-āşārından cüzvī iltifāt ile mütemetti‘ ve ednā muṭāla‘a vü
mülāḡaza birle müteneffī‘ olup isti‘dādları miḡdārınca ḡişşedār olmaḡdur
ve isti‘ādaları i‘tibārınca tesellī bulmaḡdur. Şāyed bu vāşiṭa ile Cāmī-ı bī-
çāreyi ḡayr du‘ā ile yād ideler ve rūḡ-ı revānın fātiḡa-i fāyiḡa birle şād
eyleyeler. Kıṭ‘a (s.15)*

*Cāmī-ı bī-çāreyi yād eyleyüp
Rūḡı-y-içün kim oḡursa fātiḡa
Her nefes ire meşamm-ı rūḡına
Büstān-ı faẓl-ı ḡaḡdan rāyiḡa”*

Kendi eseri ve değeri hakkındaki fikirleri: Mukaddimenin sonlarına doğru Cāmī eserin kıymeti üzerinde duruyor ve onun okuyucunun maneviyatını arttırıcı özelliğine dikkat çekiyor. Daha sonra eserin Farsça aslı ile kendi tercümesindeki bazı özellikler hakkında bilgi veriyor. Buna göre o *Ravzatü’ş-Şühedā*’nın Farsça aslını ibāre güzelliği bakımından beğeniyor fakat seci ve nükte bakımından fakir buluyor. Kendisi de dil bakımından eserin aslına uymakla birlikte yer yer bu eksiklikleri giderme yoluna gitmiş. Sözelimi ifadeyi secilerle, nüktelerle renklendirmiş. Keza uygun yerlere āyetler, hadisler ve meşhur kıssalar eklemiştir. Şâir eserde yer alan çok sayıdaki şiirlerin

tamamının da kendisine âit olduğunu belirtiyor. O, bütün bu ilavelerle birlikte tercümeyi az bir zamanda sonuçlandırabildiğine şükrediyor:

Nāl. Bu kitâb-ı beliyyātuñ muṭâla‘ası mûcib-i inkişâf-ı cemâl-i maṭlûb ve nüṣṣa-i tesellî-gâyetuñ mülâhazası sebeb-i inşirâḥ-ı şudûr-ı erbâb-ı kulûbdur. Ferâyd-i fevâyd-i mev‘izât silk-i elfâzında muntazam ve ‘avâyd-i mevâyd-i naṣîhat zımn-ı ‘ibârâtında mûnderic ü mürtesemdür. Sevâd-ı elfâzı mişâl-i merdümek-i dîde-i münevver-i ḥadıka-i bâsıra-i ümmîd ve bedâyi‘-i me‘ânisi mânend-i pertev-i mihr-i ḥâzret-baḥş-ı ḥadıka-i sa‘âdet-i cāvîddür. **Beyt**

Sevâdı tütüyâ-yı dîde-i cân
Beyâzı nûr-baḥş-ı çeşm-i ümmîd

Neşr Ve bi’l-cümle mevlânâ-yı sâlifü’z-zikrûñ tahrîr itdüğü nüṣṣa-i Fârisînüñ çehre-i ḥâlî ḥüsn-i ‘ibârâtle ḥâlîdür lâkin ḥatt u ḥâl-i elfâz-ı müsecca‘a ve zîver-i ḥayâlât-ı rengîn ü nikât-i vâcibü’t-taḥsinden ḥâlîdür. Egerçi bu faḳîr-i ḳalîlü’l-bizâ‘a dâḥî mevlânâ-yı müşârûn-ileyh işrince gîtüm lâkin eṣnâ-yı ḥikâyâtda ba‘zı âyât-ı zârürîyü’z-zikr ve eḥâdiş-i şerîfe ve âşâr u emşâl-i meşhûre ilḥâḳ itdüm ve meşşâta-i benân-ı leṭâfet-beyânla ‘arûs-ı ṭurûsa münâsib olan pîrâye-i elfâz-ı müsecca‘a birle ziyet virdüm ve çehre-i âyine-girdâr-ı ebkâr-ı efkâra gülgüne-i ḥüsn-i ta‘bîr ile şûret virdüm. Ve câ-be-câ îrâd olınan Türkî mukaṭta‘ât u rûbâ‘iyyât u ebyât u gâzeliyyât külliyen bu ḥaḳîr-i kem-istiṭa‘ātuñ netice-i ḥâme-i fikreti ve şemere-i şecere-i bâğ-ı ḳarîḥatıdır. El-ḥamdulîllah az zamânda feyz-i fâz-ı Yezdânî ve yümn-i ‘inâyet-i Subḥânî birle bu ‘azîmeti ḥayyîz-i ḳuvvetden fi‘le getürdüm ve şol ki meknûz-ı ḥâṭîr-ı fâtrüm idi imdâd-ı midâd u vâsîta-i ḥâme-i Vâsîṭî-nejâd birle şaḥîfe-i beyâna yetürdüm. **Ḳıṭ‘a:**

Eger olmasa ḥâme hem-zebânum
Açılmazdı benüm râz-ı derûnum
Bu zulmetden ḥayât âbın çıkardum
Çü Hızr-ı himmet oldı reh-nümünüm (s.15)

Eserin adı: Câmî, mukaddimesini hemen bütün benzerlerinde karşımıza çıkan temennilerle bitiriyor. O, bütün gayretlerine rağmen eserinin kusursuz olduğu iddiasında değildir ve hataları için okuyucudan anlayış beklemektedir. Son olarak eserini sultana ithaf ettiğini ve ona **Sa’âdetnâme** adını verdiğini bildiriyor.

Neşr Elṭâf-ı ‘amîme-i fuṣalâ-yı ḥurde-bîn ve a‘ṭâf-ı cesîme-i büleğâ-yı fazîlet-âyînden mültemesdür ki bu cerîdenüñ ḥarfine engüşt-i ta‘arruz ḳonılmaya ve çeşm-i i‘tirâz ile nazar olunmaḳ revâ görilmeye. Zîrâ hefevât-ı evḥâmdan bir merde ‘işmet müyesser degüldür ve menlât-ı iḳdâm-ı aḳlâmdan bir fêrde ‘iffet mutaşavver degüldür. **Ḳıṭ‘a**

*Haṭā vü sehv birle vaqt-i taḥrîr
Galaṭlar kim düşer nevg-i qalem-den
Benân-ı lutf ile işlâh kılmak
Ba'îd olmaya erbâb-ı keremden*

Neşr Çün 'ünvân-ı nâme nâm-ı sa'âdet-'ünvân-ı pâdişâh-ı cihân ile merķûm oldı nâm-ı nâmîsi Sa'âdet-nâme dimekle mevsûm oldı." (s. 15-16)

Telif târihi: Bu şekilde kitabının ismini veren Câmî telif târihini ise nedense eserin ortalarında bir vesileyle zikretmektedir. Dikkatli biri olduğu anlaşılın nüsha sahibi en sonda bu hususla ilgili şu notu düşmüştür. "Târih 960. Bu kitabın yazılması 410 senedir. Bu kitabın 622. sahifesinde (numaralamada 349'dan 450'ye atlandığı için gerçekte 522. sayfa) 4. satır" (s. 588) Gerçekten sözkonusu sayfada yer alan aşağıdaki cümlelerde yazar eserin telif târihini şu şekilde ifade etmektedir:

*"Havâṭır-ı şâfiye-i 'uḳalâya ve zamâyir-i zâkiye-i fuṣalâya maḥfi buyurılmaya ki devr-i Âdemden belki ibtidâ-yı 'âlemden bu deme dek (s.521-22) şahâyif-i rûzgâra vâkı'a-i şühedâ-i Ehl-i beytden cân-süzrek bir kışsa-i pür-guşsa taḥrîr ve şafahât-ı a'sâra ḥâdişe-i ḥarb-i Kerbelâdan miḥnet-endüzrek bir hikâyet-i pür-şikâyet taṣtîr olunmamışdur. **Şehâdet-i İmâm-ı Sidre-maḳâmdan bu kitâb-ı beliyet-'unvânunî tercüme târihine dek joḳuz yüz almış 'amm-ı ferḥunde -encâm mürûr itmışdür. Her gâh ki hilâl-i mâh-ı Muḥarremü'l-ḥarâm bâm-ı felek-i firûze-fâmdan engüşt-nümâ-yı ḥâş u 'âm ola dâğ-ı muşîbet-i ehl-i İslâm tâzelenür ve bu ebyâtuñ maẓmûn-ı miḥnet-sâzı ehâl-i 'Irâḳ u Ḥicâz miyânında âvâzelenür."***

Bu ifadeler telif târihiyle ilgili bazı soruları da beraberinde taşımaktadır. Zira Hz. Hüseyin'in şehâdeti hicrî 10 Muharrem 61(milâdi 10 Ekim 680) yılında vukubulduğuna göre 960 târihine 61 eklediğimizde 1021/1612-13 târihi elde edilmektedir ki yukarıda verilen biyografik bilgilerden ve Topkapı/Revan nüshasının istinsah tarihinin 986/1578 olmasından bunun imkânsız olduğu âşikârdır. Bu durumda yukarıdaki ifadeyi bir dil sürçmesi kabul edip sözkonusu tarihi hicrî 960/1553 olarak almak daha makul görünmektedir. Kabe tamirinin 960/1553 yılına rastladığıyla ilgili bilgiyi yukarıda nakletmiştik. (İA. VI: 9) Bu durumda Câmî'nin aynı yıl içerisinde Mısır'a dönüp tercümesini bitirdiğini - nitekim eserde tercümenin kısa sürede tamamlandığı belirtilmekte idi- tahmin edebiliriz.

Hatime bilgileri: Eser bittikten ve hırs sahiplerinin âkıbeti anlatıldıktan sonra Câmî okuyucuya şu nasihati veriyor: (s.586) "*İmdi ey 'azîz ḳarındaşlar*

gelün “السعيد من وعظ بغيره”²⁰ mukteżāsınca ‘amel kılalum zıkr olan ahvāl-i eşkıyādan ‘ibret alalum anlar gibi shevāt-ı nefs-i emmāreye ve zeherāt-ı dünyā-yı gaddāreye meftūn olmayalum, bu penç rūze ni‘met-i pür-naķmet-i cüzviyye sebebiyle se‘ādet-i uhreviyye-i sermediyyeyi elden çıkarup bi’l-külliyeye mağbūn olmayalum.”

Bundan sonra İlahî af talebinde bulunan şâirin manzum niyâzının bazı beyitlerini, onun şiiri hakkında bir fikir olmak üzere aşağıya alıyoruz:

Meşnevî

İlāhî zāt-ı pākūñ hürmetiyyün
Ulü'l-‘azm enbiyānuñ ‘izzetiyyün
Kapuña toğrı varan rāh haķıyyün
Seher vaķtinde olan āh haķıyyün
Beni benlik belāsından ħalāş it
İrişdür luţf-ı ‘āmuñ feyz-i ħāş it
Göñül şem‘ini kı l nūruñla enver
Ola cān ħānesi tā kim münevver
Münevver kı l ferāğat gūşesini
Naşīb eyle kanā‘at tūşesini
Dilümi ħubb-ı mālā mā‘il itme
Zebānum türrehāta kâ‘il itme

Bu yakarıştaki bazı beyitler onun yaşı hakkında da bir tahminde bulunma imkanı vermekte. Madem ki sakal ağarmaya başlamış onun bu sıralarda 40’lı yaşlarda olduğu düşünülebilir:

Kararmaķda dil ü ağarmaķda rīş
Şeb-i ‘işyānda kaldum şöyle dil-rīş
Ne deñlü çođ ise cürmüm Ĥudāyā
Kesilmez rişte-i ümmīd kaķ‘ā

Kerem kı l eyle Cāmīye ‘ināyet

Virilsün cür‘a-i cām-ı şehādet (yanında: şefā‘at) (586-87)

Hatimenin son cümlelerinde şâir hem kendisi hem de eserin okuyucu ve dinleyicileri hakkında hayır dualarda bulunuyor, *Sa‘ādetnâme*’sinin hüsn-i kabul görmesini ve onu ithaf ettiği sultanın da daima bu tip ithaflarda hatırlanmasını temenni ediyor:

Neşr ‘İnāyet-i bī-ğāyet-i İlāhīden ve kerem-i Ĥazret-i risālet-penāhīden
ümīd-i vāşık ve ricā-yı şādık oldur ki mātemzedegān(mt.mādemzedegān)-
ı şāh-ı şehīdāna ve miĥnet-keşīdegān-ı āĥirü’z-zamāna ve bu ĥikāyet-i

²⁰ “Mutlu kişi, başkasına nasihat edendir.”

*ciger-sūzun rākımına ve bu rivāyet-i ğam-endūzuñ nāzımına ve bi'l-cümle okuyup yazanlara ve le'āl-i güftārına şadef gibi kulağ tutanlara mevāhib-i feyz-i fażl-ı nā-mütenāhī-i İllāhiden hişşe-i etemm ve meyāmin-i şefā'at-i Aħmediden sehm-i e'amm vāşıl u mütevāşıl ola āmīn yā Rabbe'l-ālemīn bi-hürmeti Tāhā vü Yāsīn **Kıta***

*Çün tamām oldu Sa'ādet-nāme nām-ı şāh ile
Umaruz tuta cihānı ser-be-ser āvāzesi
Şafha-i şuhf-ı zamāndan olmasun bir ħarfi ħakk
Ebter olunca felek evrākınıñ şirāzesi*

Neşr Eltāf-ı 'aliyye-i Subhāniden mütevaqqı' ve a'tāf-ı ħilye-i Şamedāniden mutaṭalli'dür ki ħāme-i erbāb-ı inşā zīnet-ger-i evrāk-ı eczā olduqça ol pādīşāh-ı Süleymān-zīnetüñ nām-ı nāmīsi 'ünvān-ı resāyil ve zāt-ı kirāmīsi memdūh-ı efāzıl olmağdan ħālī olmaya āmīn yā mucībe's-sā'ilīn **Beyt**

*'Araz cevherle kâ'im olduğınca
Vücūdî devletiyle dâ'im olsun (s.587-88)*

IV. Kelâmî-i Rûmî

Burada konuyu tamamlamak bakımından Câmî'nin oğlu Kelâmî hakkında da birkaç cümlelik bilgi vermek istiyoruz. Kelâmî-i Rûmî, önce - nedense araştırmacılar arasında şimdiye kadar hak ettiği dikkati çekmemiş olan - *Vekâyi-i Alî Paşa* isimli eseriyle dikkatimizi çekmiş ve bu eser bir tebliğle ilim âlemine tanıtılmıştır.²¹ Daha sonra şâirin diğer eserleri de tarafımızca yapılan başka bir incelemenin konusu olmuştur.²² Dolayısıyla burada Kelâmî hakkında kısa bir hülâsa ile yetinilecektir. Hacimli bir eser olan *Vekâyi-i Alî Paşa*'da yazarın bazı vesilelerle kendisi hakkında verdiği bilgilerle diğer Kelâmî'lerin biyografik bilgileri karşılaştırılınca elimizdeki şâirin Tezkirelerde adı geçmeyen yeni bir şâir olduğu anlaşılıyor. Kelâmî-i Rûmî'nin; *Vekâyi-i Alî Paşa* dışında *Kelâmî Mecmuası* ve *Sehernâme* isimli iki eseri daha vardır. Onun hakkında bütün bildiklerimiz bizzat şâirin bu eserlerde kendisi hakkında doğrudan veya dolaylı olarak verdiği bilgilerle sınırlıdır. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre Kelâmî, yukarıda tanıttığımız Câmî-i Rûmî'nin oğludur. *Sa'ādetnâme*'nin başında Câmî, çıkan bir veba salgınında 4 oğlunu birden kaybettiğini haber vermekte idi. Bu hadiseden sonra şâir Kânûnî tarafından o sıralarda bir sel tahribatına maruz kalan Kabenin tamiri işiyle görevlendirilmiş ve üç yıl süren bu görevi takiben Mısır'a dönerek 960 yılında tercümesini bitirmiş. Buna göre

²¹ "Vekâyi-i Alî Pasha": 2003, Association Européenne des Bibliothécaires du Moyen-Orient (MELCOM).

²² "Kelâmî Mahlaslı İki Şâir: Kelâmî Cihan Dede ve Kelâmî-i Rûmî", *Divân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 1, 2008, s. 205-240.

Câmî çocuklarını bundan 3-4 sene önce-mesela 956-57 yıllarında- kaybetmiş olmalı. Keza, kesin bir ifade olmamakla birlikte şâirin bütün oğullarının bu dört çocuktan ibaret olduğu farzedilirse Kelâmî'nin hiç olmazsa bu vefâtlardan sonraki bir târihte dünyaya gelmiş olması icab eder. O *Sehernâme* isimli mesnevisinde mahlasının yaşlı babası tarafından verildiğini haber veriyor. Kelâmî'nin mahlasını aldığı sıralarda yaklaşık yirmili yaşlarda olduğu farzedilirse bu hadisenin 980/1572-73 civarında gerçekleştiğini tahmin edebiliriz. Kahire Üniversitesi Kataloğunda (C. 3, nr. 237) *Vekâyî-i Alî Paşa*'nın farklı bir nüshası olan ve "Kasâid-i Bülegâ-i Asr fî Medh-i Alî Paşa Vâli-i Mısır" ismiyle kayıtlı mecmuada yazar adı "Mehmet b. Ahmet Beğ Câmîzâde el-mütehallas bi-Kelâmî" şeklinde kaydedilmiştir. Bu bilgiye nazaran şâirin kendisi tarafından belirtilmeyen ismi de muhtemelen Mehmet olmalıdır.

Bu tahminler dışında eserlerine nazaran Kelâmî hakkında daha kesin târihlere ulaşmak da mümkündür. Mesela, üç küçük mesneviyi muhtevi Kelâmî Mecmuası 1000/1591-92 târihinde telif edilmiştir. Gerek *Vekâyî*'den gerek *Sehernâme*'den anlaşıldığına göre şâirimiz; Hafız Ahmet Paşa (998-1003), Kurt Paşa (1003-1004), Mehmet Paşa (1004-1006) Hızır Paşa (1006-1010) ve nihayet Yavuz Ali Paşa (1010-1012)'nin Mısır valiliği sırasında Mısır'da bulunmuştur. İfadelerine nazaran *Sehernâme* isimli eseri muhtemelen Mehmet Paşa zamanında yazılmışı benziyor. "Vekâyî-i Ali Paşa" ise Malkoç Ali Paşa'nın Mısır'daki icraatlarını anlatmaktadır. Şâirimiz de eserdeki bilgilere göre o sırada Paşanın kâtipleri arasında bulunmakta idi. *Sehernâme*'de şâir sakalının ağardığını ama yine de tazelikten eser kaldığını söyleyerek bize yaşı hakkında bir tahmin yürütme imkânı veriyor. Şayet o tahmin ettiğimiz gibi 960 yıllarında doğmuş ise *Sehernâme*'yi yazma esnasında 45, *Vekâyî*'yi yazarken ise 50 yaşlarında olmalıdır. Bundan başka hayatı hakkında biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edemedik.

Hayatı hakkındaki bu bilgilerden sonra şimdi Kelâmî'nin eserlerini kısaca tanıtmaya çalışalım.

1. Kelâmî Mecmuası: Tunus Milli Kütüphanesinde 9592 numarada kayıtlı 48 varaklık küçük bir mecmuadır.²³

Herhangi bir katalogda başka nüshasına rastlayamadığımız mecmua büyük ihtimalle müellif nüshasıdır. Mecmuanın başındaki bir ibarede hem eserin 1000 târihinde Hafız Ahmet Paşanın valiliği sırasında yazıldığı bildiriliyor hem de içindeki üç küçük eserin adı zikrediliyor. Bu başlığa göre

²³ Kelâmî Mecmuası için bkz. Cihan Okuyucu, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe Elyazmaları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 7-8, s. 135-169.

mecmuadaki üç küçük mesnevinin isimleri şöyledir:

- a. Risâle-i Gazâle
- b. Risâle-i Nîliyye
- c. Hacnâme

2.Vekâyi'-i Alî Paşa

Yavuz Ali Paşa (1010-1012)'nin Mısır valiliği sırasında geçen hadiseleri anlatan ve dolayısıyla Mısır'daki Osmanlı idaresi hakkında verdiği bilgiler bakımından önem taşıyan eser, çok sayıda şâirin Ali Paşa'ya sunduğu şiirleri ihtiva etmesi bakımından aynı zamanda bir nevi şiir antoloji niteliğindeki *Vekâyi-i Alî Paşa*'nın minyatürlü bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Halet Efendi koleksiyonunda 612 numarada kayıtlıdır. Bu eserin biri; "Kasâid-i Bülegâ-yı Asr fî Medh-i Alî Paşa Vâlî-i Mısır adıyla" Kahire'de (Kahire Üniversitesi Kataloğu, I-X, Fotokopi, c.3, nr. 237) diğeri de Bibliothéque Nationale'de (Blochet: 1932, I/29) olmak üzere iki nüshası daha mevcuttur.

3. Sehernâme

Sehernâme, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 181 numarada yanlışlıkla Câmî Beye atfen ve Ravza ismiyle kayıtlı olup toplam 72 varaktan müteşekkil bir mesnevidir. Telif târihi belirtilmemekle birlikte sonda yer alan ve 1003-1004 târihleri arasında Mısır valisi olan Kurt Paşa'yı kötüleyip halefini-muhtemelen Mehmet Paşa- öven ifadelerden eserin hiç olmazsa 1004 târihi veya sonrasında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Esas olarak ahlakî bir mesnevî görünümdeki *Sehernâme* –Câmî bahsinde de ifade ettiğimiz gibi- edebî değerinden çok yazarın kendi hayatı ve babası hakkında verdiği bilgiler bakımından bir ehemmiyeti haizdir ve tarafımızdan neşre hazırlanmaktadır.

Sonuç: Sonuç olarak diyebiliriz ki Mısır çevresinde yetişmiş asker şâirlerden olan Câmî hakkındaki karışık tezkire bilgileri hem kendi eserinden hem de oğlu Kelâmînin eserlerinden çıkan yeni bilgilerle kısmen aydınlığa kavuşmuş bulunmaktadır. Aynı edebî çevrenin diğere temsilcilerinin eserleriyle bu bilgiler karşılaştırıldıkça eldeki malumatın daha da zenginleşeceğine kuşku yoktur. Bizim burada daha çok biyografik bilgi bakımından elden geçirdiğimiz *Sa'âdetnâme*'nin hacmi ve zengin içeriğiyle edebiyatımızda konusu Kerbela olan eserler arasında seçkin bir mevkiye sahip olduğuna ve daha kapsamlı incelemeleri hak ettiğine kuşku yoktur.

KAYNAKLAR

- AK, Coşkun, *Bağdatlı Ruhi Dîvânı*, C.1-2, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa,2001
- BLOCHET, E., *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliotheque Nationale*, C. 1, Paris 1932.
- CANIM, Rıdvan, *Latifi, Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, C. II, İstanbul, 1946.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlana Müzesi Yazmalar Katalogu*, C. III, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972.
- GÜNGÖR, Şeyma, *Hadikatü's-Sü'edâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- , "Hadikatü's-süedâ" C. XV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul, 1997.
- İPEKTEN, Haluk; İSEN M. vd., *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa, *Kühü'l-ahbarın Tezkire Kısmı*, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- Kahire Üniversitesi Türkçe Elyazmaları Fihristi*, C. I-X, Fotokopi, C. 3,nr. 237.
- KARABULUT, Ali Rıza; KARABULUT, A. Turan, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslam Kültür Târîhi İle İlgili Eserler Ansiklopedisi*, C. I, Mektebe Yayınları, Kayseri, Tarih(?).
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, "Hüseyin Vâiz-i Kâşifi" C. XIX, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul, 1999.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* C. I-II, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1969.
- KARLITEPE, Mustafa, "Kelâmî Cihan Dede: Hayatı,Edebi kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni", Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara 2007, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi).
- KILIÇ, Filiz, *Aşık Çelebi, Meşâirü'ş-şuarâ*, C. I, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, C. I, (hazırlayan: İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. III, (yayına hazırlayan: Nuri Akbayır), Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- OKUYUCU, Cihan, “Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe Elyazmaları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2000-2001, sy. 7-8, s. 135-69
- , “Kelâmî Mahlaslı İki Şâir: Kelâmî Cihan Dede ve Kelâmî-i Rûmî”, *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2008, sy. 1, s. 205-240.
- , “Kelâmî Mahlaslı Şâirler ve Kerbelalı Kelâmî”, *CIEPO*, *Varşav*, Polonya, 2004
- , “Vekayi-i Ali Paşa, Kelâmî's Work and Its Importance in the Classical Turkish Poetry”, *MELCOM (Association Européenne des Bibliothécaires du Moyen Orient, Beyrut/Lübnan, May. 2003*
- Seyyid Muhammed es-Seyyid Muhammed, *16. Asırda Mısır Eyaleti*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.
- SOLMAZ, Süleyman, *Ahdi ve Gülşen-i Şuarası*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- TUMAN, M. Nail, *Tuhfe-i Naili*, (hazırlayanlar: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.
- UZUN, Mustafa, “Câmî-i Rûmî”, C. VII, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1993.
- WENSINCK, A. J., “Ka’be”, C. VI, *İA*, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir 1997.
- YAZAR, Sadık, “XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfî'nin Şevâhidü's-şühedâ'sı”, *Turkish Studies*, Vol. IV, No. 2 (15), Nisan 2009, s. 1092-1116.
- YAZAR, Sadık, “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).